

LES DONES EN SITUACIÓ DE SENSELLARISME, I COM LA PERSPECTIVA DE GÈNERE HA DE FER-LES VISIBLES.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

La imatge de la portada és de Chris Mcgrath, està inclosa dins l'article "*A maior parte das mulheres sem abrigo tem filhos e sofreu violência doméstica*" publicat al diari digital portuguès expresso l'01.04.2017. S'ha modificat la part on hi ha la dona, que a la imatge original apareix en color i que ara apareix en gris. La explicació del canvi de color en la figura de la dona, es pot trobar al llarg dels diferents apartats d'aquest treball. L'article es pot consultar al següent enllaç: <https://expresso.pt/sociedade/2017-04-01-A-maior-parte-das-mulheres-sem-abrigo-tem-filhos-e-sofreu-violencia-domestica>

**Quando lo anónimo parece ser inexistente
(Herrero, 2003)**

**Hay que ponerse las gafas lilas
(Clara Naya, Lola no estás sola)**

Agraïments

Aquestes línies són la culminació d'una important etapa per a mi que ja arriba al final. Ha estat marcada per l'esforç, el sacrifici de temps i de vida social que han permès superar el repte i incertesa inicial que aquests estudis han suposat per a mi.

Vull agrair a la Laia, la meva dona, la paciència, el suport, els ànims i les crides a desconnectar durant tot el grau i en especial durant la redacció d'aquest treball. També a la família, per descomptat per les dosis d'energia i il·lusió que sempre transmeten, i faig un record especialment als qui ja no hi són. I com no als amics, perquè tot i la distància en alguns moments, els he continuat sentint tan a prop.

Agreixo també el suport i consells de la meva tutora, l'Eva, tenir una guia com ella ha fet que aquest treball hagi estat més enllà de la càrrega de feina que suposa, una etapa que he gaudit molt tot i els moments de dubtes.

Gràcies també a les entitats i els professionals amb els qui he pogut compartir una estona per tal de recollir dades i informació, especialment pel tracte, la proximitat i l'acollida.

Índex

Introducció / Justificació.....	6
1. Definició d'Objectius.....	7
1.1 Hipòtesi / interrogant inicial.....	7
1.2 Objectiu General.....	7
1.3 Objectius Específics.....	7
2. Metodologia.....	8
2.1 Perspectiva metodològica.....	8
2.2 Fonts documentals de referència.....	9
2.3 Relectura del meu diari de camp del pràcticum III.....	11
2.4 Entrevistes.....	11
2.5 Perspectiva Ètica.....	13
3. Marc Teòric: la realitat de la dona en situació de pobresa i sensellarisme.....	13
3.1 Exclusió i Sensellarisme.....	14
3.1.1 Què entenem per exclusió social?.....	14
3.1.2 Què és el sensellarisme?.....	17
3.1.3 La qualitat de vida de les persones sense llar.....	20
3.1.4 Percepció social del sensellarisme.....	22
3.2 Gènere, pobresa i sensellarisme.....	23
3.2.1 Què és la perspectiva de gènere?.....	23
3.2.2 La feminització de la pobresa.....	25
3.2.3 Trajectòries diferenciades.....	27
3.2.4 El sensellarisme entre les dones.....	29
3.2.5 La violència de gènere entre les dones sense llar.....	30
3.2.6 Els Successos vitals estressants.....	32
3.3 Dones pobres sense llar.....	34
3.3.1 Incorporar la perspectiva de gènere al tercer sector.....	35
3.3.2 Dimensionalitzar el sensellarisme.....	36
4. Marc contextual. Significació de la mirada en clau de gènere: Un nou paradigma en l'atenció, posicionament, acció i recursos respecte a les dones sense llar.....	37
4.1 Legislació, propostes institucionals i models d'atenció.....	37
4.1.1 Breus apunts.....	38
4.1.2 El procés d'atenció a la ciutat de Barcelona.....	39
4.1.3 Recursos i accions existents.....	40
4.1.4 L'accés de les dones als recursos d'atenció a les persones sense llar.....	42
4.2 Cap a un nou paradigma.....	44
4.3 Entitats, Experiències i alternatives.....	46
4.3.1 Assís Centre d'acollida.....	47
4.3.2 Associació Lola no estàs sola.....	48
4.3.3 Actua Vallès.....	50
5. Presentació i anàlisi de les principals dades recollides.....	51
5.1 Dades: realitat de les dones, motius que expliquen la incorporació de la perspectiva de gènere i principis que organitzen les pràctiques.....	51

6. Valoracions finals: Acollida, acompanyament i atenció en clau de gènere.....	55
7. Bibliografia.....	58
8. Annexos.....	62
Annex I. El sensellarisme a Europa.....	62
Annex II. Recull d'articles, recursos i reportatges que permeten fer un acostament a la realitat de les dones sense llar.....	64
Articles i Notícies.....	64
Recursos audiovisuals.....	65
Annex III. Declaracions i testimonis recollits a les jornades on he assistit.....	67
Annex IV. Guió de les entrevistes.....	69
Annex V. Entrevistes, fitxa d'enregistrament i enllaços al fitxer emmagatzemat al núvol.....	72
Entrevista a Clara Naya (Lola no està sola).....	72
Entrevista a Julio Moya (Actua Vallès).....	74
Entrevista a Jesús Ruiz (Assís Centre d'acollida).....	77
Annex VI. Manifest per a la lluita contra el sensellarisme.....	80
Annex VII. Imatges de campanyes i jornades de sensibilització.....	82

Índex d'imatges

Imatge 1: Categories classificació Ethos.....	20
Imatge 2: Estructura de serveis i recursos de la ciutat de Barcelona.....	40
Imatge 3: Circuit d'atenció de la ciutat de Barcelona.....	41
Imatge 4: Distribució per sexes en l'accés a recursos.....	43
Imatge 5: Model d'intervenció d'escala de transició.....	45
Imatge 6: Model programa Housing First.....	46

Índex de taules

Taula 1: Factors que incideixen sobre la salut.....	21
Taula 2: Serveis i recursos.....	40
Taula 3: Nivells de prevenció i actuació.....	44

Introducció / Justificació

La idea d'aquest Treball de fi de Grau neix l'octubre del 2018, arran d'una jornada organitzada per l'entitat barcelonina Assís centre d'acollida de títol «*Pobresa i Sensellarisme en clau de gènere*», a la qual vaig assistir durant la meua etapa d'alumne de pràctiques, en un recurs d'atenció i suport a les persones sensellar de Càritas Sabadell. Si des dels meus primers dies com a alumnes en pràctiques al servei d'atenció a les persones sensellar, vaig ser conscient de les enormes dificultats i necessitats que presenta l'atenció i l'acompanyament d'aquestes persones, arran d'aquesta jornada vaig aconseguir donar una clau de volta per a conèixer més respecte a la figura i la realitat de la dona en situació d'exclusió social.

En aquesta jornada, vaig descobrir una altra realitat existent dins el fenomen del sensellarisme a casa nostra, aquesta realitat però, la de les moltes dones que es troben en aquesta situació, sembla no existir a ulls dels molts articles, estudis acadèmics i estadístics publicats, per a les quals les dones semblen quedar reduïdes a unes poques mencions i aparicions que les fa invisibles per a la ciutadania en general però també, sembla que les obvia per a les diferents entitats i recursos que disposen serveis d'acollida i acompanyament a les persones en situació d'exclusió residencial.

Vaig descobrir com de forma inconscient, jo també era còmplice d'aquesta invisibilització de la realitat de les dones que es troben en aquesta situació, però aquest bany de realitat em va permetre conèixer com tot i aquesta homogènia mirada masculinitzada en l'atenció de les persones sensellar, hi ha a casa nostra algunes entitats i projectes que si incorporen la perspectiva de gènere en el disseny i disposició dels seus recursos, essent en algun cas fins i tot, l'eix vertebrador sota el qual es desplega la seva acció comunitària.

Per a les dones la violència de gènere és un factor cabdal que les empeny a situacions de vulnerabilitat i exclusió social. Els hi comporta conseqüències físiques i psicològiques, i sovint s'hi han d'enfrontar sense comptar amb el suport i l'ajuda necessaris un cop es decideixen a allunyar-se de la parella. La manca de recursos econòmics se suma a aquesta nova realitat, i el suport institucional que reben no sembla adequar-se a les seves necessitats ni oferir allò que necessiten.

En aquest treball de fi de grau (TFG), he volgut assenyalar com dins del fenomen del sensellarisme hi ha una realitat diferenciació a la que de forma majoritària es percep a la nostra societat. Aquesta realitat és la protagonitzada per les dones, les quals arriben, viuen i suporten de forma diferenciada als homes, i a més, troben que la resposta que la societat els hi dóna és de forma generalitzada i excepte algunes excepcions, molt allunyada i distant respecte a les seves vivències i necessitats. Fet que és un prova del necessari canvi de para-

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

digma que els recursos i serveis d'atenció han de poder realitzar, i el camí ha de ser incorporant la perspectiva de gènere en la comprensió d'aquesta realitat i la disposició de recursos i serveis.

1. Definició d'Objectius

1.1 Hipòtesi / interrogant inicial

Les dones que es troben en situació d'exclusió residencial o sensellarisme, hi arriben a través d'un itinerari personal i vivencial generalment diferenciat al dels homes. Tanmateix, la seva forma de viure, patir i suportar aquesta situació presenta també diferències respecte al gènere masculí.

Però estan els recursos i la xarxa assistencial i de suport, prou conscienciats sobre les diferents necessitats, particularitats i vivències de les dones en situació d'exclusió residencial? Estan preparades i adaptades tant les entitats com els seus professionals, davant la necessitat d'incorporar la perspectiva de gènere en els processos d'acollida i acompanyament a les persones sense llar?

1.2 Objectiu General

Realitzar una diagnosi, a partir de les experiències que porten a terme algunes entitats existents a la ciutat de Barcelona, a propòsit de la incorporació de la perspectiva de gènere en els seus projectes d'abordatge i lluita contra el fenomen del sensellarisme. Identificant aquells elements i factors, que possibiliten realitzar un acompanyament socioeducatiu a les dones, des del seu reconeixement com a víctimes de l'exclusió residencial i la particularitat de les conseqüències que pel sols fet de pertànyer al gènere femení, han de suportar derivades d'aquesta realitat.

1.3 Objectius Específics

MARC TEÒRIC

- Definir i comprendre que és l'exclusió social i el fenomen del sensellarisme.
- Definir i comprendre l'encaix de la perspectiva de gènere, en l'abordatge del fenomen del sensellarisme.
- Identificar els principals models d'atenció i abordatge del fenomen existents a la ciutat de Barcelona.
- Identificar el perfil generalitzat de les dones immerses en una situació d'exclusió residencial, a partir de dades i estudis científics publicats.

CONTEXTUALITZACIÓ

- Presentar la xarxa de serveis establerta a Barcelona, assenyalant aquells possibles que incorporen la perspectiva de gènere.
- Presentar les entitats / serveis amb què s'ha comptat com a referents per a la realització d'aquest treball: Exposar qui són, que fan, per què, per a què... Com a exemple de recursos i serveis, que incorporen la mirada en clau de gènere en la seva estructura i les accions que duen a terme.

DIAGNOSI I ANÀLISI

- Identificar la realitat de les dones participants en aquests recursos i serveis, abordar com les afecta aquesta situació, així com assenyalar quines són les conseqüències què aquesta realitat els hi comporta a partir de treballs i articles publicats o entrevistes amb el personal tècnic que hi treballa.
- Identificar dels motius pels quals aquestes entitats han incorporat o contemplan la perspectiva de gènere en els seus projectes.
- Analitzar els principis (educatius, socials, polítics, etc.) sobre els quals es justifica la posada en marxa de les seves accions, recursos i serveis, i valorar el seu impacte en la vida i situació de les dones a qui acompanyen.

REFLEXIÓ

- Assenyalar aquells elements que possibilitin la reflexió i valoració, entorn la inclusió de la mirada en clau de gènere en tota proposta o discurs respecte al fenomen del sensellarisme.

2. Metodologia

2.1 Perspectiva metodològica

Aquest treball parteix amb l'establiment d'un enfocament metodològic orientat a dur a terme un enfocament qualitatiu que faciliti una concepció global de la realitat de les dones en situació d'exclusió residencial, i des d'aquí que permeti oferir la visió i interpretació dels fets existents entorn aquesta realitat que permetin fer un abordatge holístic tant de la realitat de les dones sense llar, i de com aquesta és entesa, analitzada i articulada a través de les diferents respostes i recursos existents davant la realitat de les persones sense llar però sobretot des de la mirada femenina per a entendre i identificar les diferents necessitats que presenten. (Arnal, 1997:33)

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

També penso que si bé als inicis no intencionadament però si finalment de forma conscient, he incorporat al meu treball una mirada més propera a la metodologia sociocrítica deixant de centrar-me a limitar-me a explicar la realitat de les dones sense llar, passant a reivindicar des del convenciment més ferm la necessitat de què deixin de ser invisibles dins el paradigma del sensellarisme, atès que com apunta Arnal:

ens permet acostar-nos a la realitat, destacant l'assumpció de realitzar una visió global i dialèctica de la realitat, comporta establir un dialecte constant entre teoria i realitat i s'orienta vers la millora social realitzada des de la col·laboració i la crítica, necessària per a reflexionar sobre l'autodeterminació i la identitat de les persones (1997:33-34)

Per a la realització d'aquest treball final de grau, s'ha realitzat un treball de recerca teòrica de conceptes, de recull de dades i de contextualització bibliogràfica com a punt de partida, per tal d'establir el marc assistencial i acadèmic existent en l'abordatge d'aquesta realitat. Partint d'aquesta immersió acadèmica i bibliogràfica, s'ha realitzat un procés de reflexió i de contraposició del marc generalitzat establert per a les persones sense llar respecte a la realitat de les dones que són protagonistes d'aquesta realitat.

Han estat importants també, les dades i la informació recollida gràcies a la meua assistència en jornades centrades en la temàtica de la perspectiva de gènere respecte a les persones sense llar: essent la primera l'organitzada per Assís centre d'acollida l'octubre del 2018, i la més recent, la jornada que commemorava els dos anys de vida de l'entitat de Nou Barris Lola no estàs sola, el Març del 2019, també la meua participació en el primer recompte de persones sense llar que es va realitzar a Sabadell la nit del 21 de maig del 2019.

2.2 Fonts documentals de referència

Per a la realització d'aquest treball he realitzat un exercici de documentació seguint diferents fonts i autors, on a través del seu estudi he anat realitzant un acostament teòric i documental amb la intenció de realitzar un treball el més fidel i acurat possible a la realitat de dones en situació de sensellarisme, exclusió social i pobresa. Complementant-ho amb la consulta de textos legals per tal d'acostar-me al context normatiu que en principi regula i estableix la resposta que com a societat s'ha de donar a l'exclusió social i residencial.

Aquesta tasca s'ha realitzat mitjançant la cerca en recursos existents a la xarxa especialment indicats per a trobar-hi articles, treballs i continguts acadèmics com: Dialnet, Dixit, Google Acadèmic, RACO, el Dipòsit Digital de Documents de la UAB o el repositori de la UOC anomenat O2.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

S'ha consultat i llegit amb especial atenció, aquella documentació editada i recomanada tant per entitats públiques com privades situades en contextos d'exclusió social i l'atenció a les persones sense llar com: La Xarxa d'Atenció a Persones Sense Llar (XAPSELL), L'àrea de Drets Socials de l'ajuntament de Barcelona, l'entitat Sant Joan de Déu Serveis Socials, Càritas Barcelona, Assís Centre d'Acollida, i d'altres treballs i estudis acadèmics publicats a revistes com Educació social - Revista d'intervenció socioeducativa, Quaderns de ciències socials, Revista de psicologia o Barcelona Societat - Revista de investigació y análisis social, fonts d'informació que m'han permès descobrir no només a professionals del sector social sinó ampliar els referents descoberts durant el grau d'Educació Social amb d'altres autors amb experiència envers la realitat de les persones sense llar, i de ben segur que seran referents per a mi a partir d'ara com l'Albert Sales o la Sonia Panadero.

He fet un exercici de revisió teòrica i documental, de repàs i rescat tant dels diferents mòduls i materials que al llarg del grau d'Educació social he treballat, així com de bibliografia recomanada en aquests documents per tal d'establir una reflexió de conceptes com pobresa, exclusió social, perspectiva de gènere, els drets o la presència dels diferents tipus de violència existents en la nostra societat, així com de les diferents perspectives metodològiques que habitualment són d'ús al camp de la investigació social.

També han estat referència documents d'organismes estatals i europeus com l'informe Habitat de l'ONU, el document Europe and Homelessness. Alarming trends de FEANTSA, l'aprovació en consell de ministres de l'estratègia nacional integral per a persones sense llar del Govern Espanyol, el Pla d'acció per a la lluita contra la pobresa i per a la inclusió social a Catalunya 2015-2016 de la Generalitat de Catalunya, la carta de salvaguarda dels drets a la ciutat de l'institut de drets humans de Catalunya, o l'informe de l'agència catalana de l'habitatge de Quantificació i distribució territorial de la població mal allotjada a Catalunya.

Tots i cadascun d'ells m'han permès aprofundir en diferents dades que necessàriament cal contemplar per a analitzar en part, les conseqüències i els factors determinants per a què el sensellarisme a casa nostra sigui un fenomen que perdura i no es resol com caldria.

A l'apartat de bibliografia s'hi poden trobar totes i cadascuna de les fonts degudament referenciades, les quan han estat gestionades amb el programari Mendeley.

Una font de coneixement complementaria molt important per a mi, que m'ha possibilitat escoltar de primera mà com es viu, s'interpreta, reivindica i actua el fenomen del sensellarisme i l'exclusió social en

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

general i en clau femenina, ha estat assistint a diferents jornades organitzades per diferents entitats de Barcelona i província, com:

- Jornada «Pobresa i Sensellarisme en clau de gènere» organitzada per ASSÍS Centre d'Acollida.
- Taula rodona «Llars per una nova vida» organitzada per Sant Joan de Déu Serveis Socials.
- Jornada feminista d'intervenció social a nou barris «Quines solucions podem aportar al sensellarisme femení?» organitzada per Lola no estàs sola en el marc del seu segon aniversari.

A l'annex III, deixo constància d'algunes de les declaracions dels diferents testimonis que vaig poder escoltar tant per part dels ponents de caràcter més acadèmic, com sobretot d'usuàries i dels professionals de les respectives entitats, anotacions que vaig realitzar a la meua llibreta no pensant en aquest treball, sinó per la profunditat de les seves paraules.

2.3 Relectura del meu diari de camp del pràcticum III

No menys important, ha estat l'exercici de recuperar el meu diari de camp de la meua estada com alumne en pràctiques al servei d'atenció a les persones sense llar gestionat per Càritas Sabadell a la ciutat.

Com he assenyalat a la introducció, la idea inicial d'aquest TFG, va sorgir en ple període d'estada en pràctiques. Rellegint les meves notes i reflexions sobre aquells dies al servei d'atenció de persones sense llar, he pogut rescatar no només records i sensacions d'aleshores, sinó reflexionar entorn algunes situacions o converses que vaig poder mantenir aleshores amb els usuaris/es del servei, fet que m'han permès entendre molt més la realitat de les dones reinterpretar-los gràcies a la redacció d'aquest treball.

M'he adonat ara, que moltes de les situacions allà viscudes, moltes de les petites converses amb les dones al voltant de la seva ubicació, de com es donava la relació amb els homes als espais del centre, o de quines eren les seves demandes, ja eren una exemplificadora crida a la necessitat d'incorporar la perspectiva de gènere en aquella i d'altres entitats que no ho fan més enllà de la separació de determinats espais.

2.4 Entrevistes

Com a instruments d'acostament a la realitat de les dones sense llar, i els professionals i les entitats que treballen contemplant la perspectiva de gènere dins l'àmbit d'actuació de l'exclusió social i residencial, s'han dut a terme un seguit d'entrevistes a professionals de tres entitats diferents (Lola no estàs sola i de Barcelona, i Actua Vallès de Sabadell).

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Respecte a la preparació i transcurs de les entrevistes, es van contactar fins a 6 entitats diferents, intentant que fossin de diferent perspectiva i metodologia respecte al sensellarisme per oferir una visió el més amplia possible de la realitat i l'enfocament que es dona a Catalunya, materialitzant-se finalment en les 3 que s'han pogut dur a terme.

S'han realitzat seguint el format d'entrevista formal semiestructurada, seguint un guió – llistat de preguntes que possibilités no només limitar-se a respondre el contingut, sinó que permetessin conduir la conversa cap a la reflexió i l'aprofundiment envers el reconeixement de la realitat de les dones que parteix de l'enfocament de l'entitat, com des de les paraules i punts de vista de les persones entrevistades, i reflexionar sobre com s'articulen els recursos i es valoren els itineraris establerts per part de les organitzacions que les atenen.

Amb l'entrevista a professionals i tècnics amb experiència en aquest camp d'actuació, en entitats que si incorporen la perspectiva de gènere en els seus projectes, he pogut anar descobrint i contraposant les meves idees i amb les reflexions sorgides durant el procés de lectura i comprensió de les diferents fonts documentals, amb la realitat de l'atenció i acompanyament a les dones i les persones sense llar.

Això m'ha permès conèixer com s'està aplicant ja en l'actualitat aquesta mirada en clau de gènere a algunes entitats de la ciutat de Barcelona, representatives d'un model d'intervenció alternatiu als existents des de fa temps i que encara són majoritaris en el panorama assistencial i de suport social a aquestes persones. També he pogut contraposar-ho amb l'experiència d'una entitat de fora de la ciutat comtal, en aquest cas present al territori dels voltants de la ciutat de Sabadell.

Totes i cadascuna de les persones entrevistades han estat informades prèviament de la meua voluntat de gravar-les, tant per a un posterior tractament i anàlisi curós del contingut i la informació obtinguda amb les seves paraules, així com també per a incorporar-les com a annex al meu treball, mitjançant un enllaç que permeti accedir a l'àudio per als qui en puguin estar interessats/des. La resposta ha estat afirmativa en tots els casos, facilitant per part seva poder gaudir d'un espai on dur-les a terme de forma adequada i aconseguint una gravació adient.

Dins l'apartat d'annexos d'aquest treball, concretament en l'annex IV s'hi podrà consultar la informació derivada d'aquestes entrevistes: el document model – guia, la fitxa de registre de cadascuna de les

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

entrevistes amb les dades corresponents a la persona i entitat entrevistada, així com trobar-hi un enllaç de consulta al núvol des del qual poder escoltar l'àudio d'enregistrament.

2.5 Perspectiva Ètica

Com a futur Educador Social, comparteixo el que als anomenats Documents professionalitzadors (2007) s'assenyala respecte a respondre a «l'obligatorietat de respecte i de compromís cap als subjectes de l'educació, independentment de la seva situació social, personal, ideologia, actitud i/o comportaments» i també que haig d'estar «compromès amb la professió i amb la societat».

A partir d'aquesta premissa doncs he perseguit fer un treball de final de grau conseqüent amb aquests valors, respectant i prioritzant en tot moment el tracte i la custòdia de la informació de forma responsable i curosa, ja sigui durant el transcurs de les converses informals amb professionals, les entrevistes, l'anàlisi de la informació obtinguda amb les lectures així com l'exercici de recuperació de notes i els records de les pràctiques, vetllant per tant, pel respecte dels principis de confidencialitat dret a la privacitat allà on ha estat necessari, tal com aconsella el comitè d'Ètica dels Serveis Socials de Catalunya (2013).

3. Marc Teòric: la realitat de la dona en situació de pobresa i sensellarisme

Herrero, al seu article «Mujeres sin hogar y violencia de genero. La triple invisibilidad» (2003) analitza en clau de gènere com es dona la situació de sensellarisme, assenyalant que les dones no només són víctimes d'aquesta situació (ja de per si prou greu per a la persona que la viu), sinó que pateixen un sumatori de diferents conseqüències arran de la combinació de fins a 3 factors que encara fan més difícil el seu dia a dia: no tenir una llar, ser dona i ser víctima de violència de gènere.

Com es mostra en aquest treball, es fa palesa la necessitat d'apostar per dur a terme un enfocament holístic de la realitat pròpiament viscuda per les dones en situació de sensellarisme.

Cada cop són més les veus d'entitats que treballen en els marges de l'exclusió social i residencial, així com hi ha més articles i estudis que defensen la mirada de les dones per a descriure, analitzar i actuar enfront aquesta realitat. Totes treballen per situar el focus sobre la realitat de l'exclusió residencial de les dones

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

identificant els seus efectes i les necessitats particulars, fent-la sortir de la penombra en la qual per desgràcia generalment es veuen immerses les seves protagonistes.

En aquest apartat s'assenyalen els elements i factors que hi ha dins el sensellarisme femení. L'exclusió social és un punt de partida on la situació de sense llar és una de les seves conseqüències, afectant directament al projecte de vida de les persones les quals es veuen abocades a demanar i esperar una resposta per part de la societat que sembla no entendre com les dones en situació d'exclusió residencial transiten i sobreviuen en aquesta nova realitat.

3.1 Exclusió i Sensellarisme

3.1.1 Què entenem per exclusió social?

Tota societat es fonamenta sobre un seguit de pilars els quals l'identifiquen, la sostenen i faciliten la participació i per tant el progrés de la ciutadania: educació, accés al mercat de treball, capacitat econòmica, habitatge, salut, participació política, oci i cultura... tots ells són uns pilars que haurien de ser accessibles per a la totalitat de la ciutadania, i possibilitar que cada subjecte pogués exercir el seu dret a construir i gaudir d'un projecte de vida digne, projecte que hauria de ser possible dur a terme fos quina fos la seva particular realitat.

L'accés a un habitatge digne, és i hauria de ser una prioritat per a la societat i els ens públics que la regulen i articulen el marc normatiu que regeix per al conjunt de la ciutadania. L'article 47 de la Constitució Espanyola:

Tots els espanyols tenen dret a un habitatge digne i adequat. Els poders públics promouran les condicions necessàries i establiran les normes pertinents per tal de fer efectiu aquest dret, i regularan la utilització del sòl d'acord amb l'interès general per tal d'impedir l'especulació. La comunitat participarà en les plusvàlues que generi l'acció urbanística dels ens públics. (Constitució Espanyola, 1978, art. 47).

A Catalunya, l'Estatut d'Autonomia específica en aquest sentit que:

Les persones que no disposen dels recursos suficients tenen dret a accedir a un habitatge digne, per a la qual cosa els poders públics han d'establir per llei un sistema de mesures que garanteixi aquest dret, amb les condicions que determinen les lleis. (Estatut d'Autonomia, 2006, art.26).

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

A més d'això, la Declaració universal de Drets Humans (DUDH) reconeguda per la constitució espanyola, inclou la consideració de l'habitatge com un dels drets bàsics per a tenir una vida digna:

Tota persona té dret a un nivell de vida que assegurï, per a ell i la seva família, la salut i el benestar, especialment quant a alimentació, vestir, habitatge, assistència mèdica i als serveis socials necessaris; també té dret a la seguretat en cas d'atur, malaltia, incapacitat, viduïtat, vellesa o altra manca de mitjans de subsistència independent de la seva voluntat. (Declaració Universal de Drets Humans, 1948, art. 25.1).

Més recentment, la Carta europea de salvaguarda dels drets humans a la ciutat (2000), recorda que:

Els drets humans són universals, indivisibles i interdependents, que tots els poders públics són responsables de la seva garantia, però que el seu reconeixement i els mecanismes que en permeten l'execució encara són insuficients, sobretot pel que fa als drets socials, econòmics i culturals.

En aquest marc normatiu i legislador dels estats, per tant, hauria de ser possible el necessari exercici individual de posicionament que cada subjecte ha de realitzar respecte a la societat, hauria de poder-se fer escollint l'itinerari, el sentit i la interpretació que de forma individual cal exercir respecte a un dels molts papers que hi ha estipulats en el marc social imperant, permetent-li per tant l'encaix en un dels molts rols majoritàriament acceptats dins de la societat i gaudint de «determinats drets i/o de la participació total o normalitzada en les activitats econòmiques, socials i culturals de la mateixa» (Delgado, García, Sáez, Venceslao, 2013:40).

Però també de permetre, des d'aquests marcs, des d'un espai que se situen en aquells marges més precaris, fràgils i socialment exclosos respecte a la resta de la ciutadania, garantint per tant, que aquestes persones participin de la quotidianitat exercida pel conjunt de la ciutadania.

Tanmateix, quan un individu no pot participar plenament de la dinàmica social majoritàriament establerta, ni assumir cap dels papers contemplats i respectats per la resta de la societat, quan no pot posicionar-se com a individu dins el context general imperant en alguna de les moltes facetes que aquesta «contempla», canvia la categorització social que rep com a subjecte. Entra aleshores en una realitat diferenciada, on corre el risc d'ésser considerat un *exemple de desviació social* respecte als individus que formen part i participen de la societat de referència, havent de suportar la imposició de determinades etiquetes com les de ser un subjecte disruptiu i conflictiu, arribant a ser categoritzat com a *asocial*, i esdevenint a ulls de la majoria de la ciutadania una nota discordant dins de la immensitat de perfils que es contempen (o permeten) en l'ideari

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

social establert, quedant-ne per tant al marge i exclòs socialment, situant-se doncs “a l’altre costat de la normalitat” (Delgado et al., 2013:16).

L’exclusió social presenta diferents fases (Garcia, 2001:65):

1ª: fragilitat, precarietat o augment de la vulnerabilitat dels subjectes.

2ª: Incapacitat de respondre sense l’ajuda de l’assistència o institucionalització.

3ª: Ruptura total dels ponts amb la vida social, familiar o laboral, situant-te en la marginalitat més extrema.

L’exclusió social no és una situació voluntària, és una realitat a la qual s’hi arriba quan l’individu es veu immers en un trajecte involuntari on trontollen un seguit d’elements que donen consistència i sentit al seu projecte de vida, factors que l’habiliten i el fan recognoscible com a ciutadà de ple dret: un lloc de treball, educació, l’accés a un habitatge, la vida familiar, l’estat de salut, etc. La pèrdua o la fragilitat d’aquests elements condicionen la seva vida fins a tal punt, que afecten greument el posicionament i participació que pugui exercir com a subjecte respecte a la societat, arribant per tant a comportar una «re-significació de les seves vides» (Karsz, 2000:134)

Un clar exemple dels efectes de l’exclusió social són les persones que fruit d’aquest trajecte acaben trobant-se en situació d’extrema pobresa, passant a representar un paradigma extrem i ocult de la nostra societat. I és que fruit d’aquesta sèrie de factors que conjugats entre si (estructurals, relacionals i individuals) empenyen a la persona a viure en condicions diferents de les que tenien a la seva vida, veient-se al carrer, sense xarxa de suport ni facilitat d’accés a un habitatge digne o un sostre on aixoplugar-se, parlem de persones immerses en una situació de sensellarisme.

els exclosos són privats de certs continguts, drets, necessitats, béns o serveis. O, amb un altre llenguatge, els exclosos socials són apartats del gaudi de certs beneficis als quals té dret, com les necessitats bàsiques que els permeten desenvolupar-se humanament i social. (Delgado et al., 2013:83)

L’article IV de La Carta europea de salvaguarda dels drets humans a la ciutat, parla de la protecció dels col·lectius i ciutadans més vulnerables, els quals «tenen dret a gaudir de mesures específiques de protecció» i també recull el compromís necessari de prendre «les mesures indispensables per tal de facilitar la integració de tots els ciutadans i ciutadanes sigui quina sigui la causa de la seva vulnerabilitat, i evitar els assentaments de caràcter excloent» (2000:4).

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Tot i que ja han passat gairebé vint anys des de la redacció i signatura d'aquest document, encara queda molta feina per fer, i un exemple és el creixement que presenta el fenomen del sensellarisme a Europa, com es pot veure a l'informe «Europe and Homelessness. Alarming trends. de FEANTSA (2017)» que es pot consultar a l'Annex I.

3.1.2 Què és el sensellarisme?

Per a realitzar un acostament conceptual al significat de la paraula, ens cal tenir clar el mot que l'origina i el dota de sentit: Llar. «El hogar supone la suma del espacio físico (vivienda) más las posibilidades de vivir de manera integral el propio ser (relaciones, sentido vital, ejercicio y acceso a derechos)» (Càritas: 2017).

Les Nacions unides defineixen com a una «visió restrictiva» aquella que relaciona la manca d'una llar amb la manca d'un sostre, i expressa que del dret a viure en una llar implica:

- La seguretat d'una ocupació continuada i pacífica de l'habitatge, sense l'amenaça de la seva possible pèrdua.
- L'accés garantit a subministraments bàsics i el fet de poder assumir les despeses corresponents.
- L'accessibilitat física a l'edifici, casa i el seu entorn (educació, oci, serveis de salut).
- Habitabilitat legal i emocional de l'espai.
- Accés cultural i d'oci en l'àmbit personal, grupal i comunitari.

El portal TERMCAT (Centre de terminologia de la llengua catalana), explica que la persona sense llar és aquella «que no disposa de les mínimes condicions d'habitatge que permeten viure amb dignitat», i que el sensellarisme és la situació en què es troba immersa aquesta persona.

La realitat però va molt més enllà del què la definició d'ambdós mots sembla tan encertadament assenyalar, ja que aquesta és representativa i així es fan presents, de diferents tipologies i varietat de situacions que són viscudes des de les particularitats de la realitat de cadascuna de les persones. Parlar de sensellarisme doncs, implica fer-ho d'una realitat molt amplia que va més enllà de la manca d'una llar o un sostre, és identificar una de les variades i més extremes formes en què l'exclusió social afecta a persones de la nostra societat i que presenten dificultats per a articular, reconduir o refer el seu projecte de vida.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

A Catalunya segons l'informe de «Quantificació i distribució territorial de la població mal allotjada a Catalunya (2016)», hi havia fins a 48.454 persones amb greus problemes d'allotjament, de les quals més de 14.000 no tenien el què es considera una llar. Segons dades de l'informe de diagnosi del sensellarisme a la ciutat de Barcelona del 2017, hi ha un total de 3.383 persones que es troben aquesta situació.

Cal remarcar que malauradament aquest és un fenomen creixent a la nostra societat com el mateix informe presenta, essent l'any 2011 un total de 2.679 persones les censades, assolint les 2.900 al 2013 i baixant de les 2800 al 2015 fins a les xifres del darrer estudi que diuen que per primer cop, són més de 3.300 persones les que es troben en aquesta situació).

Com a dada comparativa d'interès i que facilita fer un exercici de contraposició de la informació i tasca que la ciutat de Barcelona disposa amb activitats com el recompte de persones sense llar, a ciutats com Sabadell i Tarragona per exemple, no han fet encara una tasca similar, això comporta que les dades amb què es treballen no són del tot acords a la realitat del municipi. És per a això que cada vegada més s'incorporen als ajuntaments aquestes iniciatives, que es duen a terme conjuntament amb les entitats del territori que treballen amb aquestes persones. L'abril d'aquest mateix any, ambdues ciutats han anunciat una campanya de captació de voluntaris entre la ciutadania per tal de dur a terme un recompte durant el mes de Maig.

FEANTSA (Federació Europea d'Associacions Nacionals que treballen amb Persones Sense Llar), és un organisme que engloba múltiples organitzacions i entitats que lluiten contra el fenomen de l'exclusió residencial a diferents estats del continent europeu. Amb els seus estudis i informes, cerca generar de la forma més acurada possible a la realitat d'aquestes persones, el suficient contingut relacionat amb aquest fenomen que afecta tots i cadascun dels països considerats del primer món.

La seva tasca cerca poder influir en la creació i modificació de les polítiques que cada estat disposa per a combatre aquesta realitat, així com fixar un criteri reconeixible i el més homogeni possible en l'anàlisi, consideració, disseny i posada en marxa de les propostes que entitats duen a terme de forma local, situant-se al costat d'aquestes persones.

Una de les seves publicacions més conegudes, i que ha esdevingut referència tant per a estats, com per a entitats i organitzacions que treballen amb les persones en situació de sensellarisme, és la que van llançar l'any 2005, on presentaven el que es coneix com a Tipologia ETHOS (European Typology on Homelessness

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

and Housing Exclusion) «means of improving understanding and measurement of homelessness in Europe, and to provide a common "language" for transnational exchanges on homelessness» (FEANTSA, web 01/05/2005).

Amb aquesta classificació pretenen facilitar i aprofundir, en el reconeixement de les moltes i variades situacions amb les quals el sensellarisme es fa present a la societat. Defensant la necessitat de realitzar una anàlisi del fenomen el més proper possible a la realitat de la persona, contemplant la necessitat de reconèixer totes i cadascuna de les «dimensions» que són representatives del fenomen del sensellarisme, les quals, com argumenten, van més enllà de la consideració més estandarditzada que se centra en la manca d'una llar, ampliant-la i diferenciant-ne a partir d'aquesta fins a quatre categories més: Sense sostre, Sense habitatge, Habitatge insegur i Habitatge inadequat.

Partint d'aquestes quatre dimensions inicials, es contemplen una sèrie de situacions i de condicions de vida que reconeixen fins a tretze situacions diferents, les quals permeten fer una «gradació de l'exclusió» (Fernández, Gámez, 2013:44), exemplificant per tant la variabilitat de les situacions existents, i justificant la necessitat que aquestes siguin reconegudes adequadament per tal de fer un abordatge el més acurat possible a la realitat de les persones que s'hi veuen protagonistes.

«Homelessness is perceived and tackled differently according to the country. ETHOS was developed through a review of existing definitions of homelessness and the realities of homelessness which service providers are faced with on a daily basis» (FEANTSA, web).

A la taula següent, es poden consultar les diferents categories que contempla aquesta classificació:

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Imatge 1: Categories classificació Ethos

	Categories operatives
Sense sostre	1. Viure en un espai públic o a la intempèrie.
	2. Pernoctar en un alberg i/o forçat a passar la resta de dia en un espai públic.
Sense habitatge	3. Viure en albergs o centres per a persones sense llar. Allotjaments temporals.
	4. Viure en refugis per a dones.
	5. Viure en allotjaments temporals reservats a immigrants i als demandants d'asil.
	6. Viure en una institució residencial o d'internament amb la perspectiva de ser acomodat/da en un termini definit sense un habitatge d'acollida disponible.
Habitatge insegur	7. Viure en un allotjament amb recolçament sostingut per a persones sense llar.
	8. Viure en un habitatge amb règim de tinença insegur. Sense pagar lloguer.
	9. Viure sota amenaça de desnonament.
Habitatge inadequat	10. Viure sota l'amenaça de violència per part de família o parella.
	11. Viure en estructures temporals o no convencionals.
	12. Viure en un habitatge no apropiat segons la legislació.
	13. Viure en un habitatge massificat.

Font: Informe «Diagnosi 2017»: *La situació del sensellarisme a Barcelona. Evolució i accés a l'habitatge.* (2017) Guijarro, L. Sales A. Tello J. De inés A. XAPSLL (Xarxa d'atenció a persones sensellar de Barcelona).

3.1.3 La qualitat de vida de les persones sense llar

Una de les conseqüències de l'exclusió social, són les afectacions que aquesta situació comporta per a la persona respecte a la seva integritat física i psicològica, fruit de la situació en què es troben.

És innegable que viure sense llar i sense unes mínimes condicions de seguretat, comoditat o salubritat, comporta problemes de salut i l'aparició de determinats trastorns (aprofito aquí per a recordar el ventall de situacions respecte a aquesta situació, que contempla la classificació ETHOS).

Immerses en una nova vida fora de l'entorn de seguretat que els proporciona una llar, viure a la intempèrie o en ambients insegurs i d'insalubritat, les persones sense llar s'exposen (si no presenten ja aquestes

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

característiques) a situacions de violència, malalties mentals, malalties cròniques, problemes d'addiccions, problemes de pell, malalties respiratòries (bronquitis, tuberculosi, pneumònia), etc. Les dones sense llar a més, s'exposen a condicions i estils de vida que els hi comporten una varietat de riscos en un context on són altament vulnerables per la masculinització que l'espai del carrer presenta.

Com recull Sanchez al seu TFG (2014) «existeixen principalment 3 condicionants que determinen la vulnerabilitat de la salut de les persones que viuen al carrer»:

Taula 1: factors que incideixen sobre la salut

Les condicions de vida produeixen un efecte perjudicial per a la salut degut a	La situació de carrer obstaculitza l'administració de cures sanitàries adequades:	Les malalties físiques poden ser la causa de la situació
<ul style="list-style-type: none">• Dieta deficient• Incorrecta acomodació per dormir o descansar• Higiene deficient• Exposició a inclemències meteorològiques• Debilitament general• Exposició a focus d'infecció	<ul style="list-style-type: none">• Manca d'habitatge• Dificil seguiment de prescripcions o cures mèdiques• Absència de familiars i/o xarxa social	<ul style="list-style-type: none">• Ja que poden incapacitar per treballar o per obtenir ingressos, així com per impedir la reinserció sociolaboral

Font: Sanchez, 2014:21-22

Altrament, hi ha altres elements que cal tenir presents a l'hora de valorar un possible abordatge a l'estat de salut d'aquestes persones, que són la dificultat d'accedir als serveis d'atenció sanitària com a conseqüència de:

- Manca de documentació que acrediti la seva identitat, padró o targeta sanitària
- Manca d'hàbits i condicions per a la cura de la salut i la higiene personal
- Manca de consciència de malaltia, desconfiança del sistema sanitari i resistències per al seguiment del tractament
- Dificultat per a accedir als medicaments i per tant, d'iniciar tractaments mèdics per falta de recursos econòmics
- Dèficit de l'administració sanitària, incomprensió de la burocràcia existent, manca de professionals de referència, percepció que són mal atesos i que els professionals no els entenen

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Les intervencions i la disposició de recursos per a les persones en situació d'exclusió residencial, requereixen un plantejament que vagi més enllà de la cobertura de les necessitats bàsiques i la cura de l'estat de salut de les persones, cal treballar per a incidir també en la millora de les seves condicions de vida basant-se en les causes estructurals i els elements materials.

3.1.4 Percepció social del sensellarisme

Les persones en situació de sense llar, com veiem, són representants dels extrems de la pobresa i l'exclusió social existent a la nostra societat, protagonitzant una situació que no és prou compresa en la seva totalitat per a la resta de la ciutadania. La societat, en general, encara presenta una conceptualització de la problemàtica massa rígida i generalista, arrelada en tòpics que despersonalitzen i dibuixen una realitat esbiaixada: "totes les persones sense llar viuen al carrer", "estan en aquesta situació perquè volen", "fugen", o "és el seu mode de vida", "consumeixen alcohol o altres drogues", "no volen treballar i no tenen estudis", "no tenen família", etc.

Davant aquesta realitat i concepció generalitzada de la situació, hi ha entitats («Arrels fundació», «Assís centre d'acollida» o «Càritas») que no només treballen i es posicionen en aquest àmbit, sinó que van més enllà i volen acostar i donar veu davant la societat, a les persones que acompanyen i hi destinen els seus projectes. En aquest sentit, Arrels fundació, ha posat en marxa diverses campanyes de visibilització i sensibilització als mitjans com «Propuestas para los políticos catalanes para hacer posible #nadedurmiendoenlacalle» (2017) o iniciatives com la d'una exposició itinerant de fotografies (2018).

També és destacable la campanya «#404HOMELESSNOTFOUND» d'«Assís Centre d'Acollida» del 2015 o la «Campana de personas sin hogar» que «Càritas» va dur a terme el 2017.

La lluita envers la imposició i la reproducció de tòpics i estigmes cap a les persones en situació de pobresa, d'exclusió social i residencial, no només es fa mitjançant campanyes de conscienciació, sinó que es complementa amb la defensa dels seus drets davant els delictes d'odi i les situacions de rebuig i maltractament que pateixen.

Las personas que sufren los ataques físicos y/o psicológicos más crueles son aquellas con muy escasos recursos, a quienes se visualiza a través de un estereotipo de gran degradación. Quien está en situación de sin hogar, especialmente quien pernocta en la vía pública, se encuentra muy expuesto a cualquier modalidad de violencia. Son personas a quienes se les considera tan "diferentes" que se les llega a "cosificar".

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

(portal aporofobia.info)

És el que la filosofa Adela Cortina, anomena «Aporofòbia¹»: «Son muestras palpables de rechazo, aversión, temor y desprecio hacia el pobre, hacia el desamparado que, al menos en apariencia, no puede devolver nada bueno a cambio» (Cortina, 2018).

Hi ha una entitat anomenada «observatori Hatento», que aglutina a diferents entitats estatals que treballen amb les persones sense llar així com a diferents cossos policials, que han unit forces i experiència per a defensar a aquestes persones i a més promoure canvis en l'àmbit juridicolegal de protecció, per tal que aquestes situacions siguin reconegudes i jutjades com a delictes d'odi.

Este Observatorio pretende aunar las fuerzas, el conocimiento y los recursos de varias organizaciones de atención a personas sin hogar y de defensa de los derechos humanos para generar un conocimiento fiable sobre este tema y poder actuar contra los delitos de odio (Hatento, web).

És aquesta una tasca necessària i molt important en la defensa dels drets i el respecte de la integritat d'aquestes persones, ja que com destaca el document Estrategia nacional integral para personas sin hogar (2015-2020): «en relación a los delitos de aporofobia, el Ministerio del Interior en su Informe sobre Incidentes relacionados con los delitos de odio de 2014 muestra un crecimiento exponencial de estos delitos».

3.2 Gènere, pobresa i sensellarisme

3.2.1 Què és la perspectiva de gènere?

Segons Torres el gènere és: «el conjunt d'elements, pràctiques, normes i valors socials assignats o esperats en funció del sexe biològic al naixement i que mostrarem al llarg de la vida i determinarà les nostres relacions socials així com la nostra identitat (Torres, 2016:10)». Aquesta és una conceptualització que no només defineix el conjunt d'implicitats que cada persona hereva quan assumeix el rol del gènere que assumeix i reproduïx des de l'exercici de la seva particularitat, sinó que sembla exigir el seu compliment i a més assenyalar qualsevol rol que no en compleixi els trets característics que se n'esperen.

¹ La paraula es construeix a partir del verb grec aporeo, "estar mancat de recursos, ser pobre" (en oposició a emporeo) i la forma sufixada -fòbia, 'aversió' (portal TERMCAT).

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

La paraula gènere és un mot d'actualitat informativa, quotidiana i que representa la mobilització i reivindicació de les dones envers la seva presència i participació social de forma igualitària respecte als homes. Mitjançant la reivindicació, exigència i lluita pel reconeixement i exercici dels seus drets, així com la conscienciació de la ciutadania des de la denúncia i l'assenyalament dels greuges que les dones pateixen pel sol fet de ser-ne, la reivindicació de la perspectiva de gènere representa una mobilització social de rebel·lia davant els rols assignats i imposats que la societat actual els hi atorga, en contraposició a la figura masculina en tots els estrats socioeconòmics de la nostra societat.

Aquesta reivindicació i lluita de la dona (també anomenada feminista) tant d'actualitat que darrerament acompanya la paraula, no és nova sinó que comença a prendre rellevància a la dècada dels anys 70. Malgrat la distància en el temps i tot i els avenços en matèria de drets i llibertats assolits al llarg dels anys en països considerats «avançats i democràtics», encara avui en dia són plenament vigents les seves demandes i denúncies respecte a l'organització patriarcal imperant en la majoria d'organitzacions socials.

Este poder masculino se desarrolló con la división sexual del trabajo («la jerarquización de la diferencia de género») y, en general, a la que hoy se entiende como androcentrismo («supremacía masculina»), y que presenta un carácter estructurante al involucrar necesariamente la producción de sujetos generizados masculinos y femeninos, que asumen identidades sociales y prácticas diferenciadas según una específica división sexual del trabajo, lo que constituye un dispositivo sociopolítico que coloca a varones y mujeres en «papeles fijos y jerarquizados» («la ideología de los estereotipos de género») basados en el determinismo de las diferencias biológicas («la mujer es ensalzada por sus virtudes como madre y esposa, y proclamada reina del hogar» (Brunet, 2009:14-15)

Aquesta organització social que imposa el patriarcat, es basa per tant en l'exercici de relacions de control i poder exercides des d'una posició de domini que l'androcentrisme imperant atorga a la figura masculina, el qual l'exerceix i reproduïx de forma natural (incorporada a la dinàmica social) respecte a la femenina en tots els àmbits que regeixen la vida social, política, laboral, econòmica, etc. de la societat contemporània.

Als darrers anys la mobilització popular de reivindicació i conscienciació al voltant de la necessitat de discutir aquest marc social existent, sembla estar assolint objectius i generant debat en la ciutadania gràcies al ressò i l'èxit de les mobilitzacions com les del 8 de març (dia internacional de la dona), les quals es duen a terme arreu del planeta. Aquesta jornada reivindica i lluita per la creació i el reconeixement d'un espai real i igualitari entre homes i dones en la societat actual, de reflexió global que permeti a les dones exercir i creure en el seu empoderament davant la masculinitat imperant de la nostra societat, posant èmfasi en la

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

necessitat d'una societat justa i igualitària entre sexes, que actualment s'articula a través de la pertinença a un determinat gènere, certs rols, reconeixements, mèrits, drets fins i tot, afavorint l'existència de desigualtats només pel fet de pertànyer al sexe femení.

La lluita feminista com s'exposa al «TFG: Femin(is)mes (Chicano, 2016)» posa el focus en denunciar l'existència a la societat actual de l'assignació de determinades responsabilitats, rols i dinàmiques que mantenen i possibiliten l'existència d'uns canons socials que perpetuen el manteniment d'un context generalitzat de submissió que la dona sembla assumir com a propi, acceptant i normalitzant fins i tot, rols secundaris respecte a l'home. Aquest moviment defensa i proposa la necessitat d'incidir en tots els estrats socials que construeixen, regulen i conformen la societat.

En un context de pobresa, de precarietat socioeconòmica, de manca de recursos, suports i acompanyament social, totes aquestes reivindicacions (i d'altres pròpies d'aquestes persones) hi són també presents entre aquelles dones que es troben emmarcades en un procés d'exclusió social, situades per tant als marges de la ciutadania plena i participativa, posicionades en els nivells més precaris i fràgils de la nostra societat.

Per tant, és cabdal reivindicar que, en tot procés d'anàlisi, atenció, acompanyament i d'intervenció dins el fenomen del sensellarisme, hi tinguin cabuda el reconeixement de les vivències, les diferències i les necessitats pròpies de les dones, i poder fer-ho implica no només estar disposat a fer un «canvi de xip» per part dels professionals i de les persones voluntàries que treballen amb aquestes persones, sinó també que cal que les fonts de coneixement, els sabers acadèmics i els dictats sociopolítics estiguin adaptats a aquesta realitat i en reconeguin l'espai que han de tenir les dones. Estem d'acord amb Torres quan apunta que: «Totes les ciències necessiten d'una revisió des de la base mateixa de la construcció del coneixement científic per descobrir els biaixos i perjudicis en qüestions de gènere» (Torres, 2016:10).

3.2.2 La feminització de la pobresa

Segons «l'enquesta de condicions de vida», a Catalunya la renda mitjana neta per persona segons la dada de referència actual (datada l'any 2017) se situa en 12.712€ anuals, el llindar individual de pobresa se situa als 9.776 euros l'any, i hi ha un 20% de la població que viu per sota del llindar de risc de la pobresa.

La mateixa enquesta assenyala que hi ha més de 450.000 dones de 16 a 64 anys en risc de pobresa, essent elevada també la xifra de dones de més de 65 anys, al voltant de les 145.000 persones.

El rol que la societat actual reserva (i sembla exigir) a les dones, parteix d'una distribució desigual dels drets i deures entre homes i dones, establerts per la divisió sexual del treball que imposa identitats socials i pràctiques diferenciades entre sexes, supeditant sempre el seu projecte vital i posicionament com a ciutadanes a la figura masculina. (Mira, 2016)

Sembla que l'obligació de les dones en primer terme és la d'estar a la llar i atendre totes i cadascuna de les obligacions que aquesta responsabilitat implica respecte a tots els elements del nucli familiar, i si pot, se li permet compaginar-ho amb la participació de la cadena productiva accedint al mercat de treball. Val a dir que aquesta participació no es fa en les mateixes condicions que la dels homes.

Segons dades de l'informe «La discriminació de la dona al mercat de treball es cronifica» les dones són el 47% de la població activa, però la taxa d'activitat se situa al 56,8% i la taxa d'atur és superior a la dels homes. El sector on més concentració de dones hi ha treballant és el de serveis, comerç o de cures i domèstic (86%) ocupant feines poc qualificades, i a més un 74% ho fa treballant a temps parcial. El sou és inferior a la mitjana dels homes, ampliant els marges de l'anomenada bretxa salarial fins al 24%.

Les dones es troben en situacions de pobresa en major mesura que els homes: la taxa AROPE (At Risk of Poverty and Exclusion) és més elevada entre les dones, les pensions a què tenen accés són més baixes (ECAS, 2017), experimenten taxes més elevades de desocupació i treball a temps parcial (Llano, 2017), cobren salaris mitjans més baixos i continuen assumint més responsabilitat en la cura dels fills (Human Rights Watch, 2014). En aquesta situació és raonable pensar que el sensellarisme pot afectar en major mesura a les dones, però les dades i les creences més esteses sobre el fenomen semblen no representar-ho així (Guijarro, Sales, Tello, de Inés, . 2017:55)

Totes aquestes dades presenten un context especialment difícil per a les dones en l'establiment d'un projecte de vida propi. Factors com la precarietat laboral i la baixa quantia dels ingressos que perceben limiten la seva capacitat econòmica i l'accés a un habitatge en propietat o de lloguer, afectant les seves possibilitats de subsistència individual respecte als homes amb qui comparteixen el nucli familiar, i en trets generals veient-se condicionades per la societat patriarcal imperant que regula i s'imposa tant en el mercat laboral com en les dinàmiques socials establertes.

L'observatori IQ (Institut per a l'estudi i la transformació de la vida quotidiana), analitzà les dades que es recullen per al càlcul oficial de la taxa de risc de pobresa, i defensa que aquestes oculten i invisibilitzen la

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

cara femenina d'aquest fenomen, ja que la diferència d'ingressos entre homes i dones no queda degudament reflectida. La raó és que per al càlcul oficial es tenen en compte factors com els ingressos de la llar, el nombre de membres i s'atorga determinat pes a cadascun d'ells.

Això provoca que les dades estadístiques facin una mena de balança que compensa les diferències existents entre sexes, invisibilitzant per tant la realitat de què són les dones les que tenen menys fonts d'ingressos. Hi ha propostes (com la de la càtedra d'inclusió social de la Universitat Rovira i Virgili) que aconsellen defugir d'aquest model i centrar-se exclusivament en la renda individual. Seguir aquestes recomanacions acaba fent que els indicadors mostrin unes xifres molt més altes de les que habitualment es tenen en compte.

La desigualtat es fa més patent entre la població que menys ingressos té, i la prova és que sobre la base de aquests paràmetres, s'estableix que hi ha un 49% de dones amb ingressos baixos a Catalunya (essent del 25% entre els homes), així com que el perfil les dones que viuen en llars pobres també és més elevat que no pas els homes. Aquest conjunt de dades, permeten assenyalar «la posición de las mujeres en la estructura social y su vulnerabilidad estructural, que se padece a partir de una relación social desigual, de marcada asimetría de poder» (Brunet, 2009:14).

Quan una dona ha de trencar o se l'expulsa d'aquesta relació de dependència respecte a l'home al nucli familiar, s'enfronta a aquesta nova etapa vital partint dels recursos exposats anteriorment, essent molt difícil poder compaginar la seva subsistència amb les possibles responsabilitats que puguin presentar (i molt més si es tenen fills o adults dependents a càrrec).

Aquestes situacions minven la seva capacitat d'apoderament i la construcció d'un projecte de vida propi, i la condueixen a una realitat de subsistència i fragilitat que sovint, acaba empenyent-les als marges de la societat i a veure's protagonitzant situacions inimaginables per a elles com la pèrdua d'habitatge, la minva dels recursos econòmics, el desgast de la possible xarxa relacional i de suport, etc. fins a veure's abocada al carrer, a una situació de sensellarisme.

3.2.3 Trajectòries diferenciades

Abans d'arribar a la situació de carrer les dones segueixen una trajectòria diferenciada a la dels homes, ja que mobilitzen primerament tots els recursos i contactes de què disposen al seu abast, i fins i tot com a medi de protecció davant la possibilitat d'acabar al carrer, cerquen i accepten condicions diverses que

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

exploten la posició d'indefensió que presenten, però que les permet seguir accedint a un habitatge o un sostre.

Això els hi comporta viure en ambients igualment precaris, aguantar relacions i situacions que afecten la seva seguretat física i psicològica, consentint o sent víctimes d'abusos o d'explotació com a mitjà d'accés a aquest estatus.

es tracta de situacions difícils de quantificar i de detectar, com ara viure en pisos sobre ocupats sense contracte, confiant en la bona voluntat de qui les acull, estar-se en una habitació de re-lloguer sense cap seguretat jurídica i sense capacitat de demostrar la residència, o refugiar-se a casa de familiars que també viuen situacions de vulnerabilitat social, amb les tensions que això comporta. (Guijarro, Sales, 2017:83).

També retarda la seva decisió, conèixer la realitat dels serveis i recursos destinats a les persones sense llar, pensats i enfocats majoritàriament per atendre als homes. Aquesta realitat dificulta la seva decisió d'anar-hi, atès que no els hi inspira la suficient confiança ni seguretat, donat que poden arribar a considerar que és un risc per la presència majoritària d'homes o que no hi trobaran ni se'ls oferirà allò que necessiten.

Les dones arriben als serveis socials bàsics i el circuit d'atenció formal per norma general doncs, quan no tenen cap altra opció, quan la xarxa de suport amb la que compta és inexistent, sigui perquè no en té sigui perquè ha esgotat l'ajuda o la solidaritat que família, amigats o coneguts puguin haver-li prestat davant la seva situació de precarietat però si bé

En Barcelona se observa una cierta tendencia al aumento de mujeres alojadas en recursos de la Xarxa d'Atenció a les Persones Sense Llar, XAPSL (Diagnosis, 2015). Los centros que forman parte de la XAPSL disponen de escasos recursos orientados a las características de las mujeres sin hogar. (Domandžič, Virginia, 2016)

A més a més, tot aquest trajecte i la presa de decisions sobre quin ha de ser el següent pas a donar encara és molt més complex i es retarda en el temps quan la dona té menors a càrrec seu. Fruit del temor que una hipotètica intervenció dels serveis socials puguin realitzar en la seva relació amb els seus fills acabi significat la pèrdua de la custòdia o la intervenció directa en la vida familiar. Això empeny a les dones a cercar alternatives davant la impossibilitat de mantenir un habitatge que permeti dignificar la seva vida i la dels seus fills.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

A l'annex II, es poden consultar un recull d'articles periodístics i vídeos que exemplifiquen aquesta realitat de les dones sense llar.

3.2.4 El sensellarisme entre les dones

En aquest apartat, oferim un seguit de dades i xifres que permetin al lector fer-se una idea de la magnitud d'aquesta realitat que viuen les dones sense llar.

En l'àmbit estatal l'«estratègia nacional integral para personas sin hogar 2015-2020», amb dades de l'INE, situava que hi havia l'any 2015 un total de 4.513 dones sense llar, i fixava treballar per a assolir uns objectius per a l'any 2018 entorn les 3.000 i al pròxim 2020 de 2.000 dones en aquesta situació.

A Barcelona ciutat referent i pionera en l'estudi i l'abordatge d'aquest fenomen a casa nostra, segons recull l'informe «Diagnosi 2017 de la XAPSELL (Xarxa d'Atenció a Persones Sense Llar de Barcelona)» (Guijarro, Sales et al. 2017):

- x El sensellarisme ha experimentat un constant creixement d'ençà el primer informe i control de dades realitzat el 2008, suposant respecte a l'any 2015 un creixement d'un 20,9%.
- x Segons el servei d'inserció Social (SIS), de totes les persones contactades hi ha 117 dones que es troben dormint al carrer, el què suposa el 12,2% del total.
- x La XAPSELL xifra entorn un 23% el pes de les dones que s'allotgen en algun dels seus recursos o equipaments, però respecte a un refugi explícitament per a dones, les xifres disponibles només recullen que 4 dones en van accedir (anys 2013 i 2015).
- x L'Observatori Hatento (2015) informa que entorn del 60% de les dones en situació de carrer són víctimes de delictes d'odi i que entorn del 15% han estat víctimes d'agressió sexual.

Aquest i d'altres informes però, no reflecteixen del tot l'abast real de les dones que pateixen els efectes de l'exclusió residencial i la pobresa.

Segons les investigadores Sonia Panadero i Sara Isabel Rodríguez, en el marc de presentació del seu estudi «Situación, necesidades y procesos de cambio de las mujeres en situación de sinhogar» (2017), un dels més complets realitzats respecte al sensellarisme entre les dones, les xifres parlen per si soles:

- x El 50% de les dones sense llar pateixen una malaltia crònica i hi ha un índex de patologies d'addicció més elevat que en el cas dels homes.
- x El 42% de les dones que dormen al carrer ha patit maltractaments.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

- x El 28% d'elles han patit abusos sexuals.
- x L'índex de suïcidis entre les dones sense llar és del 48%, 6 vegades més elevat que en el cas dels homes.

Posen sobre la taula, la necessitat de treballar de forma molt més ampla amb les persones sensellar, per a poder incidir en les diferents dimensions que afecten i condicionen el seu trànsit vital:

- ➔ Supervivència vs. carència extrema
- ➔ Seguretat vs. precarietat
- ➔ Autonomia vs. dependència econòmica
- ➔ Relacions i vincles vs. marginació

3.2.5 La violència de gènere entre les dones sense llar

No hi ha suficients dades disponibles que permetin presentar afirmacions prou concloents respecte a les situacions de violència que les dones sensellar, han sofert respecte a les seves parelles. L'informe de la XAPSLL de Diagnosi 2017, presenta algunes dades basant-se en la classificació ETHOS, segons la categoria «10. Viure sota l'amenaça de violència per part de la família o parella», però no hi ha disponibles dades en cap dels anys dels quals s'ha realitzat l'estudi.

Per a les dones, abandonar la llar o el nucli familiar (habitatge insegur segons classificació ETHOS), és un detonant que les empeny a viure en altres espais cercant seguretat o aixoplugar-se, fet que no impedeix que acabin sense cap sostre ni sense haver de viure noves situacions de violència. Un cop fora de l'habitatge familiar s'hi troben soles, sense xarxa de suport ni cap seguretat, i continuen essent víctimes i patint les conseqüències tant físiques com psicològiques d'aquesta situació fruit de les seqüeles que l'experiència els ha generat. Però en la vida de moltes d'aquestes dones poden reparèixer episodis de violència domèstica per part d'altres homes amb els quals la necessitat de tenir parella per a cerca una seguretat que no tenen, els ha empès a compartir vida en els mateixos marges d'exclusió social i residencial.

També continuen essent víctimes d'aquestes situacions quan es troben en situació de carrer o els hi manca un habitatge segur, ja sigui tant en aquells espais de caràcter públic com en albergs o centres d'estada temporal, com també en d'altres allotjaments alternatius que han trobat de forma alternativa, fet que encara fa molt més difícil la seva subsistència afectant la seva capacitat de resiliència.

Segons el document «El perfil de les dones sense sostre. Vulnerables entre vulnerables. (Mira, 2016:36)», les dones sensellar afectades pels episodis de violència presenten un seguit de característiques:

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

- haver patit violència abans i durant la situació de sensellarisme;
- pateixen durant la situació de sensellarisme;
- la violència prové del context intrafamiliar (principalment per part de la parella);
- es dona generalment de forma sostinguda en el temps;
- és una situació que no és denunciada;
- i, és víctima múltiple mitjançant els maltractaments físics, psicològics i abusos sexuals.

Quan aquestes dones es troben sense sostre, la possibilitat de ser víctimes de tota mena de violències físiques, psicològiques i sexuals, determina la mirada amb què aquestes dones interpreten la realitat que les envolta, generant grans nivells d'estrès, que al seu torn, les duen a recórrer a l'establiment de parelles en les quals malauradament els episodis de violència de gènere i les relacions de dependència, acostumen a esdevenir la norma (Mira, 2016:37)

S'estableix un cercle viciós on la dona accepta i normalitza presenciar i protagonitzar un seguit de situacions de violència provinents tant per part de la parella, com les pròpies de la part estructural: situació de viure al carrer, dependència i submissió respecte a la figura masculina, context relacional de tensió, maltractaments i abusos per part de la parella, cedir davant les exigències i imposicions com a mode de mantenir aquesta relació, fet que augmenta la dependència respecte a l'home amb qui es comparteix el carrer, etc. (Cabrera, 2000)

Aquestes relacions que perpetuen o comporten ser víctimes d'aquests episodis de violència en un context de dificultat extrema per a la seva subsistència i reafirmació personal, incideix negativament en l'establiment de possibles lligams socials i afectius i noves relacions de confiança.

Al TFG «Intervenció en salut amb persones sense llar» (Sanchez, 2014), s'apunta com el consum d'alcohol i de substàncies psicotròpiques són també factors amb certa presència entre les dones. Aquests són mitjans amb els quals busca evadir-se de la seva realitat, o una ajuda per a suportar les dures condicions que han de viure. Les conseqüències d'aquests hàbits se sumen a les pròpies de viure al carrer, provinents dels factors propis del sensellarisme femení anteriorment exposats, empitjorant la situació i les condicions físiques i mentals que poden tenir per a afrontar-la.

Veient-se víctimes d'aquesta realitat i en aquestes condicions, s'agreuja la situació de vulnerabilitat de la persona, i creixen els sentiments de desconfiança i desconexió respecte a la societat. Factors que dificulten l'establiment d'un possible itinerari personal de lluita envers aquesta realitat i la cerca d'una sortida. «Se

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

valora que estos acontecimientos son sucesos vitales estresantes que marcan a la mujer, desde la vulnerabilidad, en su estructura personal y relacional más básica, que han contribuido a su actual situación de des-afiliación» (Herrero, 2003:267)

L'impacte resultant que la suma d'aquests factors els hi comporta, junt amb aquells més recognoscibles pel fet de viure en situació de sensellarisme, es percep en les circumstàncies que les acompanyen i condicionen la seva capacitat de resiliència, afectant també a l'establiment de vincles de confiança i emocionals que la persona necessiti establir (o als que ja té establerts). Per afegiment doncs, acaben presentant-se aquests elements a les seves vides com a un dificultat afegida per al manteniment o creació de certa xarxa social, amb la qual poder comptar del suport o protecció que necessita, incidint de forma més acusada si cap sobre la seva salut física i psíquica.

És per tant necessari abordar aquesta la incidència que aquestes situacions provoquen en les dones, una via per aconseguir que acostar-les a entitats i recursos on poder rebre l'assistència i el suport adequat i que percebin que se les comprèn i valdrà la pena, és treballant en grup amb d'altres dones amb experiències i situació similars.

El trabajo en grupo con mujeres víctimas de malos tratos es extraordinariamente importante, puesto que posibilita:

- Tomar conciencia -al comprobar que su experiencia es común a la de otras muchas mujeres-, de que la violencia es una cuestión social y de género y no un problema intrapsíquico, derivado de las características individuales de personalidad.
 - Romper el aislamiento, característico de las relaciones de violencia y maltrato.
 - Desarrollar habilidades de comunicación, escucha, expresión de sentimientos e intercambio de ideas.
 - Dar autoridad a las iguales, rompiendo el modelo de relación desigual aprendido en la relación
- Cabrera (2000:47)

3.2.6 Els Successos vitals estressants.

A la ja de per si difícil realitat que implica per a les persones veure's sense una llar, s'hi sumen un seguit de vivències i experiències personals, moltes vegades heretades d'etapes anteriors arran d'aquesta nova situació d'exclusió residencial. Totes i cadascuna d'aquestes situacions, acaben afectant i condicionant el decurs de la seva trajectòria vital i provocant per tant, canvis que afecten les seves vides i a la seva capacitat de subsistència o resiliència. Parlem de successos vitals estressants (SVE).

Les persones sense llar i especialment les dones, pateixen en major nombre que la població en general aquests episodis i experiències estressants. Es calcula que la mitja aproximada és d'unes 11 situacions. Diferents estudis (Cabrera, Moreno et al. 2016), assenyalen que els SVE es relacionen amb l'augment del malestar psicològic, de símptomes físics i de problemes de trastorn i salut mental.

Es fa palesa el debilitament que la xarxa relacional de la persona pateix arran d'aquests episodis. Trastorns mentals com la depressió, l'esquizofrènia o l'aparició de pensaments suïcides afecten de forma especialment negativa a aquestes persones. Afegeixen també que «cuando se ha analizado de forma pormenorizada los factores de vulnerabilidad relacionados con la situación sin hogar, se observan variables como el abandono, la ruptura familiar, los encarcelamientos y los problemas laborales, entre otros».

Els SVE viscuts abans i durant la seva condició de persona sense llar, dificulten la subsistència i la reacció de les dones davant d'aquesta realitat, fent que la seva prevalença es mantingui en el temps i fins i tot s'agreugi la situació. A l'article «Sucesos vitales estresantes en mujeres en situación sin hogar» de (Roca, Rodríguez, Panadero, Vazquez, 2016) es fa una interessant anàlisi sobre el trajecte vital de les dones que es troben en situació d'exclusió residencial:

- Se observa que los SVE que experimentan las PSH ocurren en su gran mayoría antes y durante su transición a la situación sin hogar.
- Los SVE constituyen un elemento de gran relevancia en la explicación de la génesis y mantenimiento de la situación sin hogar.
- Dicha situación está formada por una serie de procesos dinámicos de acumulación, superposición y/o combinación de factores de vulnerabilidad personales, sociales y ambientales.
- Cuando se ha analizado de forma pormenorizada los factores de vulnerabilidad relacionados con la situación sin hogar, se observan variables como el abandono, la ruptura familiar, los encarcelamientos y los problemas laborales, entre otros.

Sembla clar doncs, que tot i que no es pot afirmar categòricament que hi hagi una relació entre experiències viscudes per exemple en la infància de les dones i la seva condició de persona sense llar en edat adulta, sí que s'ha de reconèixer però, que determinats episodis i vivències generen certes «marques» en la vida de les dones que van incidint en el decurs del seu trajecte vital, i que les acompanyen (i s'agreugen) quan arriben a la situació d'exclusió social que les empeny a viure al carrer.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

I és que els contextos on es veuen immerses sovint, no faciliten la seva seguretat ni el seu posicionament com a dona, fet que acabin veient-se de nou, vivint episodis que volien deixar enrere i les va empènyer a trencar amb tot. Algunes d'aquestes experiències són: malalties, lesions o accidents greus, mort dels pares, parella o fill, maltractaments per part de la parella, divorci o separació, embaràs no desitjat o avortament, maternitat sense suport de la parella o familiar, problemes econòmics importants, situacions de violència o abusos dins el nucli familiar, problemes de consum alcohòlic o d'altres substàncies, ingressos o tractaments psiquiàtrics, intents de suïcidi, pèrdua del domicili, complir mesures de presó, etc.

Un cop es troben vivint al carrer, la sensació de risc, d'inseguretat i la por continuen presents a les seves vides (essent encara més elevada si cap), atès que la violència i la pressió sexual no es queden enrere i acaben essent problemes freqüents als quals les dones s'han d'enfrontar. Les dades indiquen que fins a un 24,2% de dones que viuen al carrer han patit algun tipus d'agressió sexual, fruit de la pressió sexual que pateixen al carrer tan física com verbalment. (Guijarro, Sales, 2015:87).

Tot aquest conjunt d'experiències (viscudes abans i durant la seva realitat de persona sense llar), empeny a les dones a qüestionar el seu rol i funció com a dona a la societat, les fa realitzar un exercici d'autoavaluació personal respecte a la presa de certes decisions i l'exercici de rebel·lar-se davant episodis i situacions que afectaven la seva seguretat personal i dignitat «se cuestiona entonces, que no hayan cumplido como buenas madres, buenas esposas y buenas hijas» (Fernández, Gámez, 2013:50).

3.3 Dones pobres sense llar

Com veiem, les dones sense llar pateixen triplement la seva realitat, per una banda viuen la seva situació sota els efectes de la invisibilitat que el sensellarisme pateix a la nostra societat, pateixen també els efectes de la pressió que l'organització social existent exerceix sobre elles de forma imperativament masculina, i són víctimes per afegiment de patir les conseqüències tant físiques com psíquiques de la violència de gènere en alguna o varies de les formes en què és present a la nostra societat.

La invisibilitat de les dones, com bé assenyala Mira, «no és casual». És provocada per l'organització patriarcal de la nostra societat que relega a la dona a un segon pla, i «presenta les situacions de pobresa femenina com a fets aïllats i no com a situacions de vulnerabilitat estructural que requereixen d'intervenció pública» (2016:36).

3.3.1 Incorporar la perspectiva de gènere al tercer sector

El «pla estratègic nacional integral per a persones sense llar (ENI-PSH) del Govern Espanyol aprovat el 6 de novembre de 2015», recull i assenyalava la necessitat d'incorporar la perspectiva de gènere en tota planificació i programació destinada a l'atenció de les persones en situació de sensellarisme. Adverteix com a necessari realitzar aquest reconeixement de la figura de la dona en aquest fenomen, perquè majoritàriament és percebut com a una situació d'homes, fet que afavoreix la invisibilització de la incidència real de les conseqüències de la creixent feminització de la pobresa a la nostra societat, i denota una manca de sensibilització social entorn de les dones que també es troben en aquesta situació.

Des d'aquesta visió i pràctica generalment masculinitzada en l'atenció a les persones sense llar que sembla obviar a les dones, s'invisibilitzen i se silencien tots els testimonis i les veus sorgides des de la pròpia experiència que el sensellarisme femení representa dins el fenomen, no deixant per tant ni el lloc ni l'espai suficient, perquè es faciliti el reconeixement de les necessitats i diferències que presenten com a persones també en situació de sensellarisme.

Comprendre el sensellarisme com a procés d'exclusió residencial complex comporta adoptar una perspectiva preventiva, sovint oblidada pels serveis d'atenció a les persones sense llar i, en conseqüència, para atenció a les dones sense llar (Guijarro, Sales, 2015:86)

Aquesta limitació que presenten els marges de comprensió i actuació existents en l'abordatge del fenomen d'exclusió social i residencial, dificulten la realització d'un abordatge molt més adequat a la particularitat de cada dona, la qual normalment es troba que l'atenció i acollida rebuda s'ha realitzat des d'una visió i comprensió de les seves necessitats de forma massa homogènia, des d'un prisma tan ampli i generalista que pot arribar a distar molt de la seva particularitat vivència d'aquesta realitat.

Com bé assenyalava i reflexiona Anna Berga al voltant de la necessitat que la perspectiva de gènere esdevingui «una nova mirada a la realitat social», cal treballar per a possibilitar la inclusió i el reconeixement en tota intervenció, recurs o acció establerta per a l'atenció i comprensió de la realitat de les persones en situació de sensellarisme, establint que la visió i sentit de tot projecte o servei parteixi des de la incorporació d'una mirada en clau femenina perquè

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

no es tracta només d'estudiar les repercussions que tenen sobre elles determinades problemàtiques, en tant que col·lectiu desafavorit i en situació de desavantatge social, sinó tenir en compte com el gènere és una variable central per a determinar que denominem *problemes socials*, i les seves repercussions diferencials tant per homes com per dones» «analitzar com el gènere determina la pobresa i com, tant les dones com els homes, l'experimenten i la vivencien de forma diferencial (Berga, 2005:20)

3.3.2 Dimensionalitzar el sensellarisme

Com apunta l'estudi d'«Alsinet, Benito i Macià (2017)» cal oferir a aquestes persones un acompanyament i el suport adequat per tal que puguin iniciar un projecte de vida que els hi permeti superar la situació de sensellarisme en la qual es troben, tenint en compte el seu entorn i la possibilitat d'establir xarxes socials que li puguin ser d'ajuda, i per a fer-ho caldrà contemplar les diferents dimensions que tenen incidència i presència en la vida persona:

- ➔ Benestar emocional
- ➔ Relacions interpersonals
- ➔ Benestar material
- ➔ Desenvolupament Personal
- ➔ Benestar físic
- ➔ Autodeterminació
- ➔ Inserció Social
- ➔ Drets

L'atenció i l'acompanyament que entitats i professionals realitzen, necessàriament han de permetre que la persona assumeixi responsabilitats, decisions i protagonisme en el què ha de ser l'establiment d'un procés d'apoderament de la persona, per a dur a terme això, cal que institucions que treballen amb les persones sense llar siguin capaces de planificar i contemplar seguint la metodologia anomenada «Planificació Centrada en la persona (PCP)»: aquesta visió presenta un canvi paradigmàtic atès que deixa enrere enfocaments més clàssics de la realitat de les persones en situació d'exclusió residencial.

Segons l'estudi, són «les dones les qui presenten pitjors nivells de qualitat de vida en comparació amb els homes. Les diferències són especialment importants en les dimensions Desenvolupament Personal, Benestar Emocional i Inserció Social» (2007:130)

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

L'«estrategia nacional integral para personas sin hogar (2015-2020)», presenta d'entre tots els objectius un referent a «restaurar el proyecto de vida», el qual dibuixa les següents línies estratègiques:

- Aplicació del mètode de gestió de cas
- Millorar l'ocupació
- Treballar la reintegració social i l'arrelament a la comunitat

Sens dubte que contemplar, treballar i consolidar aquests elements, són també una part important per al necessari enfocament dimensional que la realitat de les persones sense llar requereix.

4. Marc contextual. Significació de la mirada en clau de gènere: Un nou paradigma en l'atenció, posicionament, acció i recursos respecte a les dones sense llar

Després d'aquesta aproximació teòrica de què consta la primera part d'aquest treball sobre l'exclusió social, residencial i els efectes del sensellarisme en les persones que s'hi troben, en aquesta segona part contextualitzarem com afronta aquesta realitat la ciutat de Barcelona, fent un acostament en particular, com tres entitats: Assís Centre d'acollida, Lola no estàs sola i Actua Vallès incorporen la perspectiva de gènere per a posicionar-se de forma propera a la realitat de les persones sensellar, i tenint cura molt especialment de les diferents dimensions que afecten les dones que viuen aquesta realitat.

4.1 Legislació, propostes institucionals i models d'atenció

La LLEI 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes de la Generalitat de Catalunya, dins el seu preàmbul que «El dret fonamental de la igualtat de dones i homes constitueix un valor cabdal per a la democràcia i és una necessitat essencial en una societat democràtica moderna que vol eradicar el sistema patriarcal androcèntric i sexista», reconeix també que «la igualtat de dones i homes en la vida quotidiana encara no és una realitat.

A la pràctica, dones i homes no gaudeixen dels mateixos drets, ja que persisteixen desigualtats polítiques, econòmiques i culturals». Crec que de forma generalitzada, tothom estarà d'acord en el fet que actualment, aquests factors encara són ben presents a la nostra societat. Molt il·lustrativa és la frase «s'ha d'integrar la dimensió del gènere en totes les activitats i en totes les polítiques, en els mètodes i els instruments que afecten la vida quotidiana dels ciutadans».

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Contextualitzant dita llei als marges de l'exclusió social i les situacions pròpies del sensellarisme en clau de gènere, una darrera mirada al preàmbul d'aquesta encara fa més palesa la necessitat de canvi que tant la nostra societat com l'anomenat tercer sector social, necessiten realitzar en relació a la perspectiva de gènere «la vida de dones i homes s'ha d'analitzar tenint-ne en compte el context, les realitats, les necessitats i la posició social, política i econòmica que ocupen, i s'han d'adoptar les mesures necessàries per a transformar oportunitats i institucions més enllà d'un sistema androcèntric».

Tanmateix, com apunta Timoneda (2005), la igualtat no ha de significar una homogeneïtzació entre homes i dones, sinó que ha d'implicar «el respecte a les diferències», ja que si no es contempla la necessitat d'atendre a les diferències i les particularitats de cadascú, també de les dones en situació de sensellarisme respecte als homes «s'invisibilitza les desigualtats.»

4.1.1 Breus apunts

Una mirada històrica ens acosta a l'assistencialisme, el paternalisme i la caritat com a respostes donades per part de l'estat o les ordes religioses a la pobresa, unes potser emparades en la fe i el respecte dels valors religiosos, i d'altres com a exercici de control de la població situada en aquests marges a conseqüència de fenòmens i causes com els conflictes bèl·lics, per l'expansió urbana i les desigualtats socials i econòmiques que totes aquestes situacions comportaven entre les classes més benestants respecte a les populars.

La presència cada cop més nombrosa de persones pobres a les ciutats, identificades i considerades com a elements disruptius desperten la preocupació de la ciutadania, fet que justifica que com a resposta davant aquesta realitat, s'articulin mesures de càstig i punició com les de penalitzar i invisibilitzar el fenomen:

els partidaris de tancar els pobres identifiquen dins una mateixa dimensió delictiva misèria, vagància i criminalitat. Això, al segle XVIII, amb l'enduriment de la legislació penal, és el que condueix un bon nombre d'aquesta gent considerada com generadora de desordre cap als hospitals generals, auspicis, convents, etc. (Calvo, 2010)

Amb la industrialització de les ciutats, l'enfocament d'aquesta realitat va anar canviant, i els ajuntaments comencen a ocupar-se i situar-se en l'espai de què sobretot les entitats religioses s'ocupaven fins ara. A Barcelona:

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

abans del 1936 la ciutat disposava de tres equipaments públics, dos de dirigits a l'atenció de dones (situats al carrer del Cid i al mercat de Santa Caterina) i un altre de dirigit a l'atenció d'homes (situat al carrer Calàbria) (Domandzič, Vacas, Gispert, 2015)

La guerra Civil va comportar el deteriorament dels equipaments municipals destinats a les persones sense llar, comportant la centralització d'aquest recurs en un de sol (l'alberg Vandonzella), oferint allotjament per a 250 persones només per a dormir, havent d'anar als menjadors benèfics de l'Asil del parc per a alimentar-se.

Amb l'arribada de la democràcia es desenvolupen els Serveis Socials i la creació de projectes i recursos pròpiament específics per a les persones en situació d'exclusió residencial a les xarxes assistencials i la xarxa d'actuació pública de Catalunya, la qual es consolida i avança en l'anàlisi de la situació i el reconeixent de les persones sense sostre com a protagonistes d'una realitat existent sobre la qual cal actuar, començant a deixar enrere la visió assistencial dels serveis i recursos disposats i mirant d'establir possibles itineraris d'inserció social. (Calvo, 2010. Domandzič, Vacas, Gispert, 2015).

Aquest marc explica, per exemple, el naixement l'any 1986 del projecte d'Arrels Fundació, entitat dedicada plenament a oferir serveis i recursos a persones en situació de vulnerabilitat i sensellarisme, el qual és encara vigent avui en dia, essent un referent dins el camp d'atenció i acompanyament als qui es troben propers o ja s'hi troben als marges de la nostra societat.

4.1.2 El procés d'atenció a la ciutat de Barcelona

L'atenció a persones sense sostre s'inicia amb els serveis dedicats a l'atenció al carrer, primera acollida i tractament. Aquests serveis són el Servei d'Inserció Social (SIS) i el Servei d'Atenció a Persones Itinerants (SASPI), i es coordinen amb els altres dispositius de primera línia com els Serveis Socials Bàsics del Territori (SSB), el Centre d'Urgències i Emergències Socials de Barcelona (CUESB) i altres equips i xarxes d'atenció social i sanitari de la ciutat.

L'organització d'aquests serveis està formada per equips de carrer i equips de primera acollida i de tractament. Els primers actuen a tots els barris de la ciutat, on la seva intervenció està orientada a la vinculació de les persones sense sostre, als recursos de la xarxa específica d'atenció i a la vinculació a plans de treball personalitzats. Aquesta planificació cerca la millora d'hàbits, recerca d'informació, orientació i

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

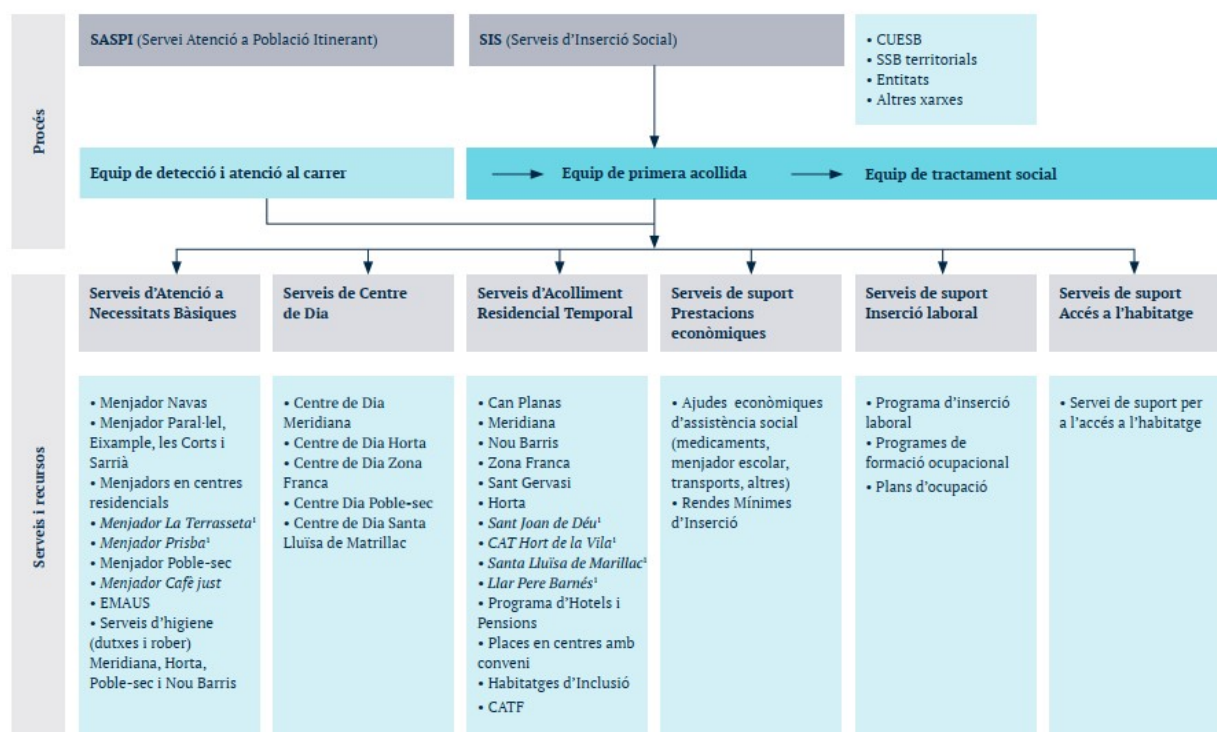
seguiment de diversos aspectes, relacionats amb les dificultats que mostren les persones ateses. Els segons, són els responsables de desenvolupar processos personals d'inserció i rehabilitació de les persones ateses des d'un model proactiu.

4.1.3 Recursos i accions existents

La xarxa d'atenció a les persones sense llar (XAPSLL) de la ciutat de Barcelona, està formada per diferents entitats, les quals se situen als diferents nivells d'atenció i presenten la següent estructura:

Imatge 2: Estructura de serveis i recursos de la ciutat de Barcelona

Esquema 1: Estructura de serveis i recursos

I Convenis de col·laboració amb Entitats, ONG i Fundacions

(1) En cursiva centres concertats

Font: Publicació l'atenció a les persones sense llar a la ciutat de Barcelona: una mirada històrica i de futur (2015)

D'entre tots ells, com es pot veure a la taula següent, es distingeixen equipaments, serveis i recursos considerats de primer i segon nivell.

Taula 2: Serveis i recursos

Serveis i recursos de primer nivell	Serveis i recursos de segon nivell
<ul style="list-style-type: none"> Serveis d'Atenció a Necessitats Bàsiques. 	<ul style="list-style-type: none"> Serveis d'Habitatges d'Inclusió social amb suport educatiu.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

<ul style="list-style-type: none"> Centres d'atenció paliativa per aturar el procés de degradació personal i social. Serveis d'Acolliment residencial temporal (diferents tipus): Residencial de Primera Acollida, accés directe i inici de treball. Residencial d'Atencions Bàsiques, centres de baixa exigència. Residencial d'Inserció, obligació i compromís de treballar cap a la màxima autonomia possible. 	<ul style="list-style-type: none"> Atenció a persones i famílies amb necessitats específiques per finalitzar el procés d'inserció social.
---	--

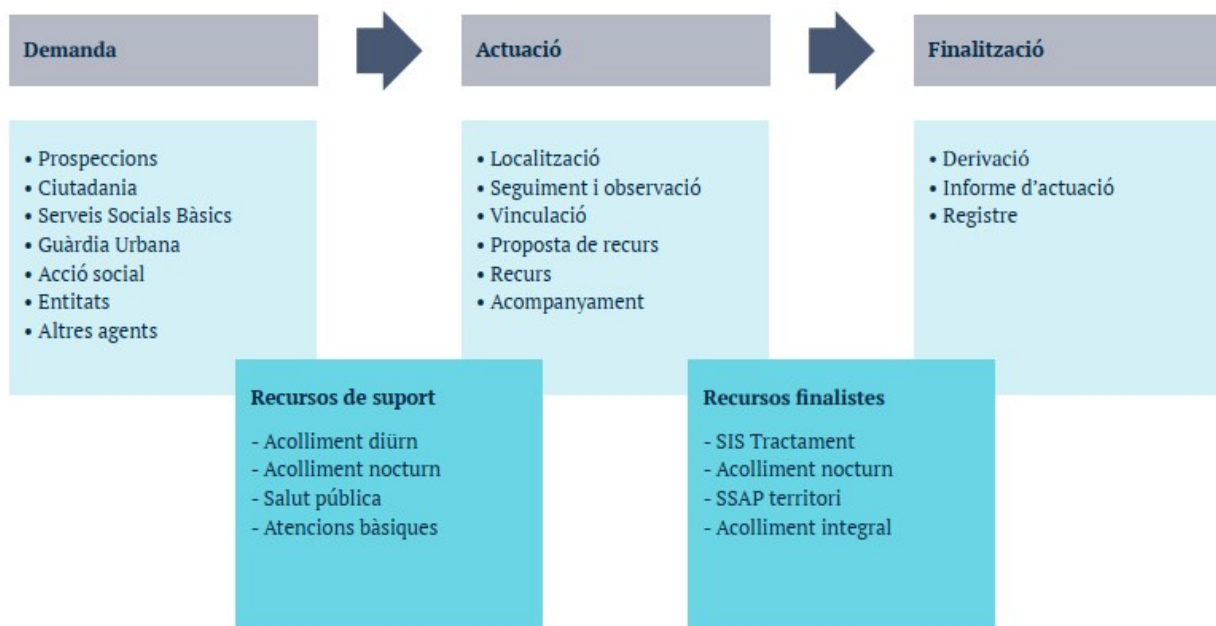
Font: Pla de lluita contra el sensellarisme de Barcelona 2016-2020

Val a dir, que sovint les persones sense sostre no tenen gaire clar el circuit d'atenció social que han de seguir, o els recursos i serveis als quals poden anar. És més freqüent que acabin aprenent-ho per indicacions d'altres persones que també són usuàries d'aquests espais i recursos més que no pas per derivacions o indicacions de professionals o entitats.

A la següent imatge es pot visualitzar com està establert aquest circuit a la ciutat:

Imatge 3: Circuit d'atenció de la ciutat de Barcelona

Esquema 2. Circuit d'atenció Equip de Detecció

Font: l'atenció a les persones sense llar a la ciutat de Barcelona: una mirada històrica i de futur (2015)

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

És destacable en aquest sentit, la guia anomenada «Barcelona: ON» que edita la «Comunitat de sant'Egidio». Aquesta presenta un recull de tots els equipaments, llocs i espais de la ciutat on poder rentar-se, menjar i dormir per a les persones sense llar, i es facilita a totes les persones que ho necessiten. A més a més, també les orienta sobre on poden realitzar determinats tràmits, on trobar serveis per a la ciutadania, quins mitjans de transport utilitzar, on localitzar els serveis de salut disponibles, etc.

4.1.4 L'accés de les dones als recursos d'atenció a les persones sense llar

No hi ha uns serveis exclusivament dedicats per a les dones en l'atenció a les persones sense llar, sí que hi ha un seguit de serveis municipals que estan orientats a l'atenció de la dona, començant per la regidoria de Feminismes i LGTBI, que promou la defensa dels drets i les condicions de vida de les dones de la ciutat i disposa recursos amb la finalitat d'ajudar-les en la seva promoció i oferir-los atenció, i lluitar contra qualsevol forma de discriminació i violència masclista.

Aquests recursos són:

- PIAD (punts d'informació i Atenció a les dones): Ofereixen informació i atenció en tots aquells temes que interessin i preocupen a les dones. Possibiliten l'accés a diferents recursos de la ciutat, de tipus laboral, associatiu, cultural i educatiu. També s'hi ofereix assessoria jurídica i psicològica gratuïta.

- SARA (servei d'atenció, recuperació i acollida): Atenció integral adreçada a les dones, infants i adolescents en situació de violència masclista. Ofereix informació i assessorament legal, tractament psicològic, accés a recursos de protecció, servei d'inserció laboral, assessoria a professionals.

Respecte a les dones en situació de sensellarisme però, la realitat és que no disposar de recursos i serveis orientats i adaptats a la seva condició de dona i sense llar, no els hi deixa altra opció que fer ús dels serveis assistencials i recursos de la xarxa municipal oberts en principi tant a dones com a homes.

Les dones però, comproven quan volen accedir als recursos establerts per atendre a les persones sense llar, que pràcticament no n'existeixen d'específics per a elles. Es troben per tant, que no disposen d'un espai ni un reconeixement de les seves necessitats en aquells recursos socials de caràcter assistencial més bàsics.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Segons dades de l'informe diagnosi 2017: l'accés als diferents equipaments de les entitats que conformen la XAPSLL es dona de forma desigual, essent les dones les que tenen una presència inferior respecte als homes.

A la següent imatge se'n poden visualitzar les dades.

Imatge 4: Distribució per sexes en l'accés a recursos

Taula 2.4. Sexe de les persones allotjades en recursos de la XAPSLL. %. 2009-2017						
	10 de març de 2009	10 de març de 2011	8 de novembre de 2011	12 de març de 2013	12 de març de 2015	17 de maig de 2017
Homes	64,90%	65,70%	67,70%	62,70%	64,41%	60,37%
Dones	23,80%	22,60%	21,80%	25,90%	21,83%	23,23%
Menors	11,30%	11,70%	10,60%	11,40%	13,76%	16,40%
Total	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N (1)	1.141	1.229	1.222	1.451	1.672	2.006

(1) Nombre de les persones de les quals disposem d'informació.

Font: Informe «Diagnosi 2017»: *La situació del sensellarisme a Barcelona. Evolució i accés a l'habitatge.* (2017) Guijarro, L. Sales A. Tello J. De inés A. XAPSLL (Xarxa d'atenció a persones sensellar de Barcelona).

En els recursos residencials les dones es distribueixen de manera diferencial sent més nombroses als centres de mitja i llarga estada i als pisos, on representen el 25% de les persones ateses, que als centres de primera acollida on només són el 13%. Així, la proporció de dones a equipaments de la XAPSLL és més alta que al carrer, però mai ha superat el 30% de les persones ateses. Les estadístiques que posseïm sobre sensellarisme no representen el que intuïtivament seria esperable, que les dones, que pateixen en major grau la pobresa, siguin majoria entre les persones sense llar (Guijarro et al. 2017:56)

Tanmateix és de rellevància destacar que no en tots els recursos i serveis existents per a persones sense llar s'hi accepten dones. Segons l'informe de Cabrera «Mujeres sin hogar en España (2000)», només 3 de cada 4 dones sense llar soles tenen accés al 74% dels recursos establerts en l'atenció a les persones sense llar, si ens fixem en les dades referents a aquells recursos que ofereixen allotjament, les possibilitats d'accés es redueixen fins al 64%, recalçant que aquests recursos no són específics per a dones. La realitat és doncs, que les dones per a ser ateses i rebre allotjament han d'assistir a recursos mixtos on el que impera és l'atenció orientada a la figura masculina on fins i tot només pel sols fet de ser dones, veuen com se'ls hi negarà l'accés.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Una altra possibilitat per a les dones és la d'accedir a una pensió o habitació de re lloguer, sigui amb els recursos propis de la persona o bé amb el suport econòmic d'alguna entitat o dels serveis socials municipals. Però la realitat del context actual en relació a l'accés a l'habitatge, o fins i tot a habitacions de lloguer a la ciutat de Barcelona, el qual està clarament dominat per una bombolla especulativa que sembla no tenir fre, dificulten i molt poder accedir-hi, allargant i perpetuant la situació.

4.2 Cap a un nou paradigma

Barcelona com d'altres ciutats europees, aposten amb el temps per anar més enllà de l'atenció i acompanyament a les persones sense llar, defensant que cal establir polítiques que possibilitin la reducció del nombre de persones que es troben en situació de carrer.

El «pla de lluita contra el sensellarisme de Barcelona 2016-2020», recull la voluntat que el consistori i les entitats amb les quals es dóna forma a la XAPSLL, de compartir una estratègia comuna per a combatre el fenomen a la ciutat, des de l'exercici de comprensió de l'exclusió residencial «que obliga a qüestionar la consideració tradicional del sensellarisme com una patologia social i a plantejar que allò que tenen en comú les persones que el pateixen és no disposar d'un habitatge».

Com remarca també el pla de lluita de la ciutat «les polítiques focalitzades a revertir els efectes de l'exclusió residencial han d'anar acompanyades per polítiques preventives que aturin el flux de persones cap al sensellarisme» i per a fer-ho cal un abordatge estructural d'aquesta realitat, ja que és la font d'on provenen la majoria de factors que fan incrementar el nombre de persones sense llar.

L'abordatge de l'exclusió residencial i el seu creixement per tant, ha de contemplar-se en tres nivells:

Taula 3: Nivells de prevenció i actuació

Prevenció primària	Comprèn les actuacions dirigides a combatre les causes estructurals de la precarietat habitacional i reduir el risc de sensellarisme entre la població afectada per processos d'empobriment o d'exclusió social.
Prevenció secundària	Es classifiquen les actuacions adreçades a persones o llars en risc immediat de quedar-se sense habitatge.
Prevenció terciària	S'agrupen les actuacions que tenen com a objectiu generar mecanismes d'accés a un habitatge estable per a persones sense llar per evitar-ne recaigudes.

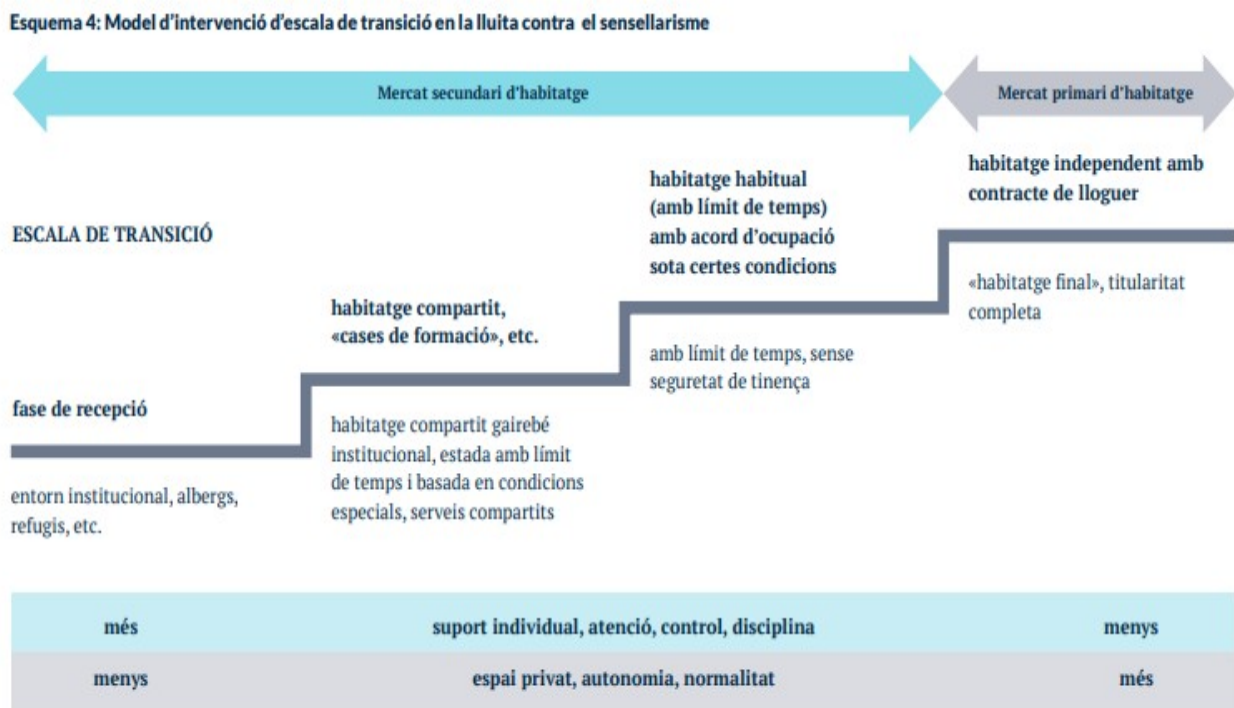
Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Font: Sales, 2016:15

Davant aquest enfocament hi ha però, dos models d'atenció i acompanyament diferenciats respecte a l'atenció de les persones sense llar, els quals estan presents a la ciutat i són defensats per les entitats que els posen en marxa (i cada cop més són contemplats per a projectes en d'altres ciutats de Catalunya), compartint això si la necessitat de basar-los en l'acompanyament i la proximitat respecte a la persona.

A les següents imatges es poden veure la filosofia contemplada tant per l'anomenat model d'intervenció d'escala de transició, com el model housing first, acompanyades d'una crítica del seu contingut.

Imatge 5: Model d'intervenció d'escala de transició

Font publicació: *l'atenció a les persones sense llar a la ciutat de Barcelona: una mirada històrica i de futur (2015)*

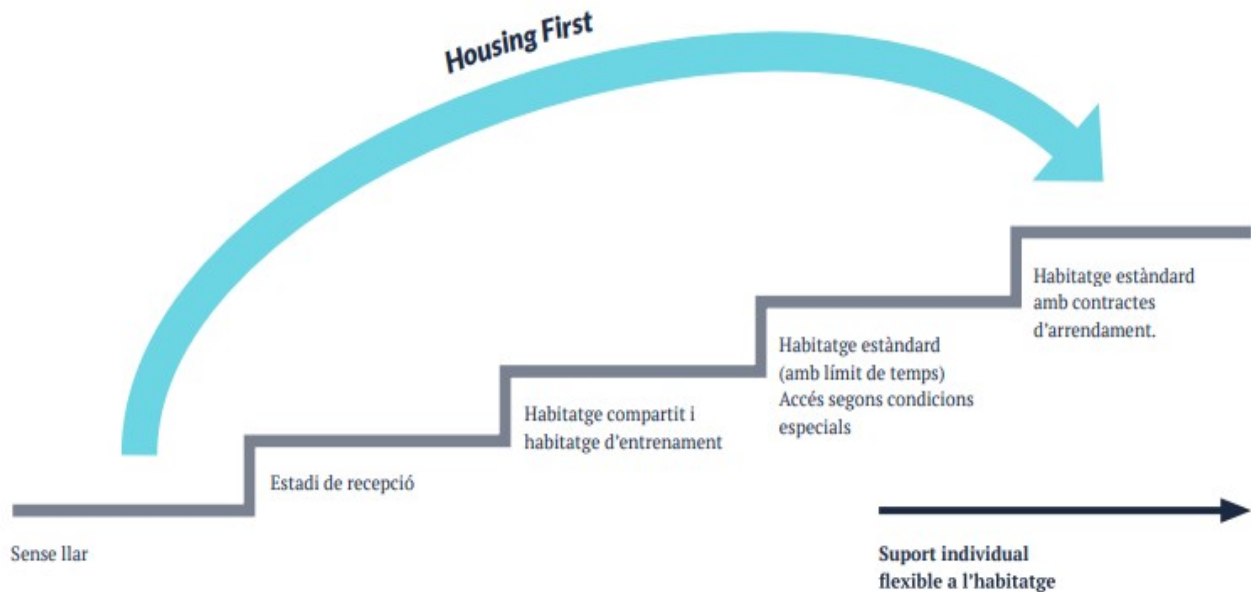
Hi ha certes situacions, que poden comportar que moltes persones per factors diferents un cop inicien el trajecte contemplat, no assoleixin superar les diferents etapes establertes.

Aquest fet ve donat a raó de què poden veure's estancats en algun dels nivells o haver perdut el progrés assolit, presentant les persones una desconexió voluntària quan veuen que no és tan fàcil assolir una sortida a la seva situació o aquesta no sembla cobrir les seves expectatives, altrament si es decideixen a reprendre el camí de nou, les persones han de tornar a començar el trajecte contemplat.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Imatge 6: Model programa Housing First

Esquema 5: Model Housing First

Font: *L'atenció a les persones sense llar a la ciutat de Barcelona: una mirada històrica i de futur (2015)*

Aquest model dona l'estabilitat i seguretat d'una llar a la persona de bon inici, presentant-se per tant com a un estímul per a iniciar un procés d'apoderament i reinserció social de la persona que li permeti conservar-lo i construir un projecte vital.

4.3 Entitats, Experiències i alternatives

Tot i no ser una pràctica comuna i generalitzada en la totalitat d'entitats que a casa nostra, centren esforços a combatre la pobresa i el sensellarisme, la perspectiva de gènere sí que es contempla i forma part d'alguna d'elles, responent a aquesta crida que les dones sense llar realitzen (explícitament o de forma figurada), de ser ateses des de la seva condició de dones i no categoritzades com a persona sense llar per les connotacions masculines que el concepte té a la nostra societat, però també fruit del canvi de mirada que l'experiència professional i el saber acadèmic aporten al camp de l'exclusió social i residencial.

Cadascuna d'aquestes organitzacions i entitats del tercer sector però, incorporen i exerceixen aquesta mirada femenina des de la seva particular interpretació del sensellarisme, oferint diferenciacions en el conjunt d'accions, serveis i recursos que les identifica davant les dones sense llar, però també compartint itineraris, reflexions i enfocaments d'aquesta realitat.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Algunes d'aquestes han estat objecte d'estudi per a la redacció d'aquest treball, facilitant a més la realització d'entrevistes (v. annex V), a continuació en faig una presentació.

4.3.1 Assís Centre d'acollida

Assís centre d'acollida és una associació de persones voluntàries nascuda l'any 2001 i situada al districte de Sarrià – Sant Gervasi de Barcelona. L'entitat compta amb un equip humà de 271 persones voluntàries i 12 professionals (educadors/es i treballadors/es socials, a més del personal d'altres perfils present dins l'estructura administrativa) amb el qual disposa i ofereix a més de serveis i activitats, tasques d'atenció directa, indirecta i administratives.

Tenen un centre obert on l'entitat arriba a atendre unes 150 persones diàries, les quals suposen més d'un miler i mig de persones sense llar a l'any, d'aquestes aproximadament el 15% són dones, les quals troben espais adequats a la seva condició, des dels més bàsics com el servei de dutxes, com d'altres com el servei de rober i de productes per a la higiene on se les atén sense cap presència masculina per tal d'oferir-lis la intimitat que requereixen.

Els seus serveis van més enllà dels considerats **bàsics** (esmorzars, dutxes i higiene personal, rober o traster), cercant la proximitat que possibiliti l'establiment de vincles des dels quals establir relacions d'acompanyament i seguiment social (plans de treball, cerca de recursos per a les persones ateses, orientació i gestió de prestacions, coordinació amb altres entitats públiques – privades). Ofereixen **acompanyament sanitari** des de la consultoria mèdica de l'entitat, i també en coordinació amb la xarxa sanitària, financen **accés a tractaments mèdics**, i organitzen sessions de **teràpies de grup o individualitzades**, també ofereixen un **espai de descans** on poder dormir durant les hores en què el centre obert és accessible, així com **permeten l'entrada dels animals de companyia** dels usuaris i usuàries.

La **formació, l'ocupació i l'oci** també es contempen dins l'entitat, com a eines de motivació i apoderament cap a la inserció sociolaboral i la potenciació de les relacions humanes com a eixos que facilitin trencar l'aïllament en què es troben sovint les persones en situació d'exclusió.

Disposen d'un **programa d'habitatge** amb 16 pisos, **orienten i informen** respecte a la cerca d'habitatge, **ajuden econòmicament** finançant part del lloguer de l'habitatge o pensió, facilitant així l'allotjament de les persones.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Tenen en marxa el projecte **Dones amb llar**, el qual contempla la construcció d'un centre exclusivament per a dones sense llar, amb el qual oferir 10 allotjaments protegits i individuals. L'equip multidisciplinari contemplat estarà format exclusivament per dones, i treballarà en xarxa amb altres entitats públiques i privades amb l'objectiu que les dones ateses puguin arribar a recuperar el màxim d'autonomia possible normalitzant el seu dia a dia des de la seguretat d'una llar. Entre els espais contemplats hi haurà els necessaris per a oferir atenció socio sanitària i d'altres reservats a la socialització.

Com a entitat han teixit aliances i vincles amb d'altres organitzacions per sumar esforços i combinar accions amb les quals afrontar des d'una estratègia compartida i amplia el fenomen del sensellarisme a la ciutat. Formen part de la fundació Mambré (integrada per la Fundació Arrels, L'Obra Social de Sant Joan de Déu, Obra Social Filles de la Caritat), l'observatori Hatento, la XAPSELL, etc. i realitzen campanyes amb les quals sensibilitzar i incidir políticament per donar visibilitat a la realitat del l'exclusió social i residencial.

4.3.2 Associació Lola no estàs sola

Lola no estàs sola, va néixer un 8 de març de 2017, data significativa per a entendre que la raó de ser de l'associació és arribar a les dones en situació de sensellarisme des de la perspectiva de **gènere**, després de conèixer les dades del recompte de PSELL de la ciutat de Barcelona del 2016, que indicava que al seu districte hi havia localitzades 6 dones que vivien al carrer.

Destaca la seva ferma convicció de què per a dur a terme aquest projecte segons elles, és necessari presentar i reivindicar tota acció i iniciativa partint d'una necessària mirada feminista, la qual apodera a l'associació (professionals, voluntàries i usuàries) davant les estructures i dogmes imperants de la societat patriarcal. És sota aquest prisma que es vertebra la seva estructura, accions i recursos, tenint en compte les particularitats que les dones presenten quan es troben en aquesta situació.

Els **pilars** sobre els quals es posicionen per tal de donar vida al projecte són: el feminisme, l'acció comunitària i el dret a l'habitatge. Els seus projectes s'emmarquen sota la premissa «proyectos de empoderamiento de la mujer sin hogar», i giren entorn quatre eixos principals:

- l'oferiment d'un espai segur: des del qual oferir un espai de protecció a les dones i que cobreixi les seves necessitats bàsiques.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

- l'establiment d'un pla de treball individualitzat: amb l'objectiu de valorar i prendre les decisions que afavoreixin a les dones a iniciar un projecte de vida que els possibiliti sortir de la situació des de l'apoderament personal i l'acompanyament de professionals i voluntàries.
- auto organització: gestionar i treballar des dels espais propis de l'associació, generant mecanismes de participació i difusió inclusiva entre l'estructura formal i les dones a les quals acullen i acompanyen, i la seva relació amb la resta de la societat.
- el treball comunitari al barri: realitzar i participar d'aquelles activitats que permetin dotar de recursos i visibilitat a l'associació, però també d'establir relacions i connexions amb d'altres entitats de la comunitat i de la ciutat en l'àmbit o no del sensellarisme.

Els seus projectes són:

El **lokal de Lola**, és un espai cedit per l'associació de veïnes i veïns des del qual ofereixen un lloc d'acollida, trobada i reunió social per a les dones. Els seus serveis són el de cafè - esmorzars, dutxes, rober i accés a productes d'higiene femenina, aliments, etc. així com informació, assessorament, acompanyament i suport per a fer gestions i orientació per accedir a la figura referent de les dones en d'altres serveis de zona, de salut, etc. Possibilita la generació d'un clima de confiança i nexes des del qual iniciar l'acompanyament i solidaritat entre les dones de l'associació (professionals, voluntàries i usuàries). Treballen per a donar visibilitat a aquesta realitat i cercar els recursos que necessiten per a fer aquest abordatge femení del sensellarisme.

Una llar per la Lola és un projecte de pis per a les dones en situació d'exclusió residencial, l'accés no està condicionat per una estada limitada en el temps, i cerca dotar d'un espai d'intimitat i seguretat, d'una llar en definitiva, des del qual la persona pugui iniciar amb l'acompanyament de les educadores del projecte i voluntàries de l'entitat, un procés d'apoderament i posicionament personal que li permeti iniciar un trajecte propi de reinserció social i ciutadana per deixar enrere la seva situació.

Actualment acaben de celebrar dos anys de vida, i han aconseguit que l'ajuntament els faciliti disposar d'un local més ampli, amb el qual podran oferir un espai més adequat i amb més possibilitats d'atenció i acollida per a les dones a les quals hi arriben.

4.3.3 Actua Vallès

Actua Vallès és una entitat present a Sabadell i Terrassa (Vallés Occidental), amb molts anys d'experiència (fundada el 1993), que si bé va néixer per donar resposta al VIH, ha anat vertebrant un conjunt de projectes i serveis amb diferents línies d'actuació que van des de la promoció de la salut sexual en col·lectius prioritaris com els joves i les treballadores sexuals, passant per l'atenció a persones en situació d'exclusió social com les persones sense llar. Actualment té dues línies d'actuació, la de promoció de la salut i la d'acció social.

Aquest ampli ventall d'accions i col·lectius de persones a les quals arriben, li han permès acumular coneixement i comprensió de les diferents realitats existents als anomenats marges de la societat que sovint queden invisibilitzats. Formen part de la Taula de **gènere**, feminismes i LGTBI, de la Taula de protocol per l'abordatge de les violències masclistes i de la de Taula de sensellarisme de la ciutat de Sabadell.

Tot i no tenir un programa específicament realitzat des de la perspectiva de gènere en l'atenció i acompanyament de les persones sense llar, situar-se davant les realitats de diferents col·lectius on les dones són presents, els facilita ser conscients de les mancances i necessitats que aquestes presenten, defensant i respectant l'adequació d'espais d'intimitat, seguretat i atenció de les dones.

Dins la **línia d'acció social**, estableixen activitats comunitàries com a instrument de transformació social, en aquesta s'hi emmarquen projectes diversos dirigits a persones LGTBIQ+, persones amb VIH i/o en situació d'exclusió social. També hi ha projectes dirigits a persones en situació de fragilitat socioeconòmica a les quals estenen accions tant de suport social com de satisfacció de necessitats bàsiques com poden ser l'habitatge, l'alimentació o la feina.

Realitzen **accions de treball de camp** al territori per a identificar els punts de la ciutat on hi ha persones sense llar intervenint davant d'emergències relacionades amb el sensellarisme informant sobre recursos, vinculant a la xarxa assistencial, derivant als recursos socials existents i realitzant els seguiments necessaris.

Gestionen el **recurs municipal Sabadell sostre** (SABSO), que inclou un pis d'estada limitada de 5 places màxim, que inclou tasques de prevenció i suport a SSBT (Serveis Socials Bàsics Territorials), actualment fan el seguiment a 50 persones, de les quals un 20% són dones.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Dins l'estratègia integral Sabadell Il·lar, compartida entre l'Ajuntament de Sabadell i entitats del territori, desenvolupen un projecte de **Housing first** apostant per intervencions de baixa exigència.

Ofereixen un **Servei Acompanyament Vida Autònoma (SAVA)**, que cerca l'establiment d'un procés d'autonomia que contribueixi a la persona a sortir d'una situació de pobresa, la recerca i manteniment d'un habitatge, i la inserció social i laboral.

El capital humà de l'entitat prové majoritàriament del voluntariat, el qual es compagina amb un equip tècnic multidisciplinari responsable de les tasques de coordinació, reflexió, intervenció i gestió, on entre altres hi ha treballadors/es socials, educadors/es socials i integradors/es socials.

5. Presentació i anàlisi de les principals dades recollides

Les persones entrevistades en representació de les entitats, són professionals de diferent perfil, amb formació i experiència variada així com són diferents les entitats a què representen. Aquestes són d'interès per a la realització d'aquest treball de fi de grau pel fet de partir de diferents orígens i motivacions en relació al sensellarisme, i més concretament respecte a aquest fenomen des de la perspectiva de gènere.

Totes elles però, comparteixen el fet que treballen incorporant la perspectiva en clau de gènere de la problemàtica, si bé presentant diferents matisos, compartint també conclusions i propostes des de les quals analitzen aquesta realitat fruit de la seva experiència. Comparteixen també exercir d'altaveu de les dones i l'exercici de veu crítica, partint del fet comú d'incorporar la mirada femenina en els seus serveis i recursos, des de la qual es contraposen davant altres concepcions i propostes que es fan respecte a l'exclusió residencial per part d'entitats, organismes i professionals, així com per part de la societat en general per tal de fer visibles les particularitats de les dones que es troben en situació de sensellarisme.

5.1 Dades: realitat de les dones, motius que expliquen la incorporació de la perspectiva de gènere i principis que organitzen les pràctiques.

Les persones entrevistades fan una anàlisi de la **realitat de les dones** sense llar molt similar, coincideixen a establir que bé si ja de forma generalitzada a la nostra societat l'exclusió social, la pobresa i el sensellarisme no estan compresos amb tota la magnitud que caldria fer, quan es fa des d'una perspectiva en clau de

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

gènere encara s'allunya més la percepció general sobre aquesta realitat, dificultant l'exercici d'una actuació que reconegui i sigui propera a les seves necessitats.

Valoren la contextualització que la classificació ETHOS permet fer sobre aquesta realitat, ja que la seva visió de la problemàtica es fa tenint en compte molts altres factors i situacions, contemplant la realitat d'aquestes persones en termes més concrets i alhora des de l'amplitud de casuístiques i situacions que emmarquen i fan present la manca d'una llar. Des de les 13 categories contemplades, no només es facilita reconèixer la majoria de realitats existents en aquests marges de precarietat i exclusió de la societat, sinó que fan evident que la realitat d'aquestes persones va més enllà de la generalitzada percepció de què un sense llar és algú qui viu al carrer, assenyalen per tant, les deficiències que la societat presenta en la comprensió i les propostes d'actuació que s'articulen.

Les dones altrament, si ja dins la considerada societat «normalitzada» són vistes com el gènere dèbil i queden relegades a una posició d'inferioritat respecte als homes, i es veuen empeses a satisfer determinats rols que la visió patriarcal els imposa, quan es troben immerses tant en una situació d'exclusió social com en d'altres derivades de la pobresa i la violència estructural, encara veuen molt més discutida i afectada la seva condició de dones, essent tractada de forma allunyada i distant quan es decideix a demanar ajuda, afegint-ne que l'atenció rebuda és en termes generals com si ella fos un home, i com a prova hi ha que la disposició i estructura que la majoria de recursos i serveis de la xarxa d'atenció presenten, han estat realitzats i funcionen des d'una comprensió masculina del fenomen, obviant per tant, les particularitats i necessitats de les dones quan es troben en aquesta realitat: la necessitat d'intimitat, de trobar un entorn segur, de ser ateses físicament i psicològicament, de ser acollides, escoltades i acompanyades des de la comprensió de la seva vivència i trajecte com a dona sense llar en definitiva.

En aquest sentit en Jesús d'Assís centre d'acollida, manifesta que “davant aquestes realitats és necessari poder especialitzar-se, i això implica contemplar no només la perspectiva de gènere, sinó anar més enllà i ser capaços d'adaptar-se i treballar des de la situació legal, l'origen, l'edat, possibles problemes d'addició o de salut, o la combinació d'aquests elements, etc. que presenti la persona”. (v. Annex V: pg. 67-68)

Assenyalen de diferent manera, i amb diferents paraules **què implica contemplar i aplicar la perspectiva de gènere** en els serveis i recursos existents, i els processos d'atenció i acompanyament que ofereixen. La Clara de Lola no està sola, defensa que no només la perspectiva de gènere sinó la lluita feminista ha de permetre a les dones treure's de sobre el pes que s'autoimposen i accepten que se'ls hi imposi per part de la societat,

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

on hi ha una enorme pressió social respecte a la figura femenina i el seu paper dins la societat, la qual a més d'exigència, actua davant els seus problemes amb paternalisme i condescendència, impedit i menystenint el seu apoderament, factor clau per tal d'iniciar un procés de recuperació personal. En Julio d'Actua Vallès diu que "la perspectiva de gènere no vol dir que es doni a les dones un tracte diferent, però sí un tracte des de les condicions d'igualtat amb les particularitats de cadascú". (v. Annex V: pg. 65-66)

Han remarcat els tres entrevistats, que la realitat demostra que existeix un sensellarisme femení el qual condueix a les dones a aquesta situació mitjançant un itinerari diferenciat del dels homes, i que un cop s'hi troben també es viu de forma diferenciada i sota la presència i amenaça de diferents factors i elements. Respecte a aquesta realitat, remarquen com les dones són capaces de cercar alternatives i esgotar-les abans de veure's sense una llar o sense tenir una xarxa de suport o de seguretat a la què accedir (encara que suposin acceptar condicions denigrants o de risc), i com un cop s'hi troben, intenten protegir-se davant el perill què el carrer o el fet de trobar-se en entorns poc segurs suposa per a elles amb les eines que adquireixen malauradament fruit de les experiències negatives que protagonitzen al viure al carrer.

En Julio d'Actua Vallès les defineix com a "autèntiques lluitadores, les dones quan arriben a aquesta situació han passat per un procés que l'home no ha pogut fer, perquè l'home ho deixa estar i abandona el seu entorn, i la dona hi arriba quan ja no té cap més via ni possibilitat". (v. Annex V: pg. 65-66)

A més d'aquestes reflexions, fan també una crítica fonamentada per la seva experiència personal en el sector, assenyalant la necessitat d'anar més enllà de la realització d'una anàlisi i el reconeixement de la realitat de les dones i les seves particularitats, que de forma inicial es realitza per part de les administracions i que no es materialitza com caldria, permetent i possibilitant que a continuació s'anés de la contextualització a la dotació de pressupostos, i la posterior formulació d'encàrrecs condicionats a la disposició de recursos i serveis que contemplin de forma efectiva la perspectiva de gènere.

Coincideixen també en la **identificació dels principis des dels quals hauria de partir tota disposició de serveis, recursos i processos d'acompanyament, que necessàriament han de reconèixer les particularitats de les dones sense llar** i incidir per tant, sobre la inseguretat que de forma generalitzada tenen aquestes dones respecte a la societat, fruit de la seva situació i les experiències que arrossegueu a la seva motxilla personal, establint així cert vincle amb l'entitat que faci que tornin perquè la reconeixin com a quelcom positiu per a elles, on a més de seguretat es contemplen les seves necessitats més bàsiques com les més

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

particulars, és a partir d'aquí que es possibilita un marc on poder acompanyar i ajudar realment a la persona a iniciar un trajecte vital de recuperació.

Un punt que assenyalen com a indicador de la molta feina que encara hi ha per fer, és la redacció de plans d'actuació i intervenció per part tant del Govern central com de la Generalitat de Catalunya, on aquests no deixen de dir bones paraules i contemplar bones accions de cara a actuar sobre aquest fenomen però no els apliquen perquè no es doten dels pressupostos ni dels recursos necessaris, deixant sols als ajuntaments i sobretot a les entitats que treballen sobre el territori acompanyant a aquestes persones.

Sobre les entitats hi ha encara una necessària transformació que cal afrontar, la qual ha de possibilitar l'adequació al dret que les dones tenen de ser ateses en respecte de la seva intimitat i en el reconeixement de les seves particulars demandes que pel fet de ser dones necessiten poder cobrir, fruit de la diferència que les dones presenten dins el sensellarisme, la qual va més enllà del gènere i implica el reconeixement dels trajectes vitals diferenciats que les dones presenten respecte als homes, amb el seguit de condicionants, factors i elements que han de suportar i patir en una societat clarament establerta i pensada per als homes, també en la disposició de recursos i serveis d'acollida i atenció.

Clara de Lola no està sola, apunta "que les polítiques socials no estan pensades per a totes les persones que hi ha en situació de sensellarisme, sinó per a la majoria (els homes)" (v. Annex V: pg. 63-64). En Jesús (Assís) sobre això, estava fermament convençut que les entitats acabaran per incorporar la perspectiva de gènere, perquè "aquesta pràctica acabarà esdevenint protocol i incorporant-se als projectes". (v. Annex V: pg. 65-66)

Creuen que per canviar la percepció social general sobre el sensellarisme, i les dones que es troben en aquesta situació, cal treballar per a incidir i combatre tant els estereotips com els rols assignats que la societat fortament establerta en clau patriarcal imposa a la ciutadania. Totes les entitats participen i organitzen de xerrades, jornades i campanyes amb les quals donar a conèixer la seva tasca i la necessària incorporació de la perspectiva de gènere en l'atenció a la pobresa i l'exclusió social i residencial, com a exemples de què a escala macro social, encara queda molt recorregut per fer respecte a la igualtat efectiva entre homes i dones.

6. Valoracions finals: Acollida, acompanyament i atenció en clau de gènere

Les víctimes de la pobresa a la nostra societat, les quals pateixen els efectes que la vulnerabilitat socioeconòmica provoca com l'exclusió social i residencial, són una de les grans assignatures pendents que la societat de l'anomenat primer món encara té per resoldre.

També és un assumpte no resolt l'espai que la figura i el rol de les dones necessàriament han de tenir en aquesta societat clarament construïda i disposada en clau masculina, fruit de la mentalitat patriarcal que de forma subterrània o sense topalls, impregna i es fa present en tots els aspectes, elements i dinàmiques que regeixen aquells engranatges on la ciutadania considerada "normalitzada" ha de poder encaixar, estigmatitzant i assenyalant a aquelles dones que no compleixen amb els rols i les funcions assignades, i culpabilitzant-les quan aquestes arriben a perdre recursos, lligams sociofamiliars, espais de seguretat o quan no tenen prou forces ni alternativa per a tenir cura de si mateixes.

Existeix per tant un binomi sorgit de la combinació d'aquests dos elements, que genera una altra realitat que se situa als marges de la societat, i que sovint queda oculta, invisibilitzada o no es vol veure i de la qual poques veus en posen el crit al cel: ser dona i ser una persona sense llar.

Les dones arriben al carrer per vies diferents de la dels homes i si bé tenen menor presència (una proporció del 15% respecte als homes), això s'explica per la seva capacitat de resistència, els diferents trajectes vitals, l'aprofitament dels recursos que té al seu abast, i la destresa de cercar alternatives per tal d'evitar la situació de carrer. Aquests elements retarden i emmascaren en comparació al gènere masculí la seva presència dins el fenomen del sensellarisme. Fenomen que va molt més enllà de la situació de carrer, del fet de no tenir un sostre, tal com ajuda a reconèixer l'anomenada classificació Ethos creada per FEANTSA, la qual estableix que hi ha fins a un total de 13 categories diferents amb les quals reconèixer la manca d'una llar per a les persones, amb tota la importància i els elements que cadascú de nosaltres de ben segur utilitzaria per a definir què és tenir una llar.

Les dones en situació d'exclusió residencial com els autors de les diferents fonts bibliogràfiques consultades assenyalen (Cabrera, Domandžič, Guijarro, Panadero, Sales entre altres) com es corrobora també amb les respostes dels professionals de les tres entitats entrevistades, i com he pogut escoltar de les usuàries d'aquests serveis i recursos en jornades on han participat i ofert el seu testimoni, presenten itineraris vitals diferenciats dels homes i compartits entre elles en molts aspectes abans i durant la seva realitat de persona

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

sense llar, pateixen els efectes dels anomenats successos vitals estressants els quals se sumen a la duresa i l'impacte físic i emocional de veure's situades als extrems de la societat, essent triplement víctimes: pel fet de ser dones, pobres i no tenir una llar.

La història personal que hi ha darrere de cada realitat, presenta una cronografia personal on els abusos sexuals i els maltractaments físics i psíquics, la manca de lligams familiars i socials estables, el fet de viure en entorns poc segurs, no poder tenir cura de la salut ni atendre a la higiene personal, la incertesa personal respecte al futur (i pitjor si hi ha fills a càrrec), a més de possibles pautes de consum de substàncies, etc. requereixen d'un enfocament adequat a aquestes i d'altres casuístiques.

El sistema dissenyat per a l'atenció de les persones en situació de sensellarisme és en termes genèrics, homogeneïtzador en clau masculina. Això és fruit tant de la consideració global de què aquest és un fenomen que afecta els homes, com també resultat de conjugar la perspectiva patriarcal que impera en tots i cadascun dels estrats estructurals de la societat, comportant que la disposició de recursos, serveis i accions estigui determinada en clau masculina, obviant per tant en l'anàlisi d'aquesta realitat i la disposició de serveis i recursos les particularitats de les dones i el seu dret a ser reconegudes com a tal, amb les necessitats específiques i pròpies del gènere femení.

Hi ha però experiències i visions, que defensen un necessari plantejament de la perspectiva de gènere en els itineraris i projectes que es disposen (sobretot a la ciutat de Barcelona) respecte a la realitat de les dones sense llar. Algunes són fruit de la seva experiència al llarg dels anys han visualitzat i interioritzat la necessitat d'adaptar-se en clau femenina (com Assís centre d'acollida o Actua vallès). D'altres han nascut fruit de la identificació del buit existent en matèria d'acompanyament i actuació davant el sensellarisme femení (Lola no està sola).

Tot i això, si bé hi ha diferents camins que han conduït a aquestes entitats a oferir un espai per a les dones, comparteixen l'anàlisi i l'enfocament de la realitat, amb els quals actuar i atendre el més proper possible respecte a la subjectivitat de cada dona, tal com la perspectiva de gènere enfront del sensellarisme assenyala com a un objectiu necessari i reivindica com a un exercici que tots els actors presents: institucions públiques, institucions educatives, entitats, serveis, recursos, professionals, voluntaris, mitjans de comunicació i la societat en general han de poder realitzar no només com a element de justícia social envers les dones víctimes de la pobresa i l'exclusió residencial, sinó respecte a totes i cadascuna de les dones que pateixen l'imperatiu patriarcal que regeix el funcionament de la nostra societat.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Però exemples com els de les entitats analitzades en aquest treball, no han de ser presos com simples propostes alternatives i que van contra corrent respecte a la concepció generalitzada del sensellarisme i el mode d'actuació que es disposa, sinó com a propostes d'actuació adequades a la realitat de les dones víctimes de la pobresa i l'exclusió social i residencial. Cal no oblidar que aquesta situació i moltes altres que empenyen a l'exclusió social, són fruit de la contundència estructural amb la qual la nostra societat imposa un model que homogeneïtza les diferents realitats existents i socialment acceptades, i estigmatitza als qui com les dones, no poden o no tenen la capacitat i el suport suficient per a assumir un d'aquests papers, o bé per a deslliurar-se'n i voler-ne d'assumir altres als socialment assignats / esperats per al gènere femení.

És aquesta una assignatura per tant, que tots i cadascun de nosaltres tenim com a part de la ciutadania, tasca gens fàcil és cert, però les tasques de difusió, de visibilització i acostament d'aquesta realitat com les que fan les entitats han de servir de pal de paller per aconseguir conscienciar al conjunt de la societat de què aquestes dones, i la resta de persones que es troben en situació de sensellarisme i són víctimes de la pobresa, necessiten poder ser reconegudes com a part de la ciutadania i en conseqüència, poder veure també reconegudes les seves necessitats i particularitats per a iniciar un trajecte vital que les possibiliti superar i deixar enrere la condició de persona que viu situada als marges de la societat.

Si la dona a més de la situació de sensellarisme, quan intenta demanar ajuda es veu immersa en un context com és el de la xarxa d'atenció ordinària del qual percep una total manca de suport, on continua sentint-se fràgil i en risc, on manté la sensació que hi ha una total incomprensió de la seva situació, on no troba un ambient que li faciliti establir o recuperar aquells llaços de confiança i relacionals què s'han escapçat per la seva vivència i els diferents successos vitals que ha anat acumulant a la seva motxilla personal, i amb tot això hi ha de sumar les dificultats de trobar o accedir als pocs recursos establerts basant-se en les seves necessitats i particularitats (recursos i serveis establerts en clau de gènere), sembla força evident que cal repensar i reformular la xarxa d'atenció i suport a les persones sense llar.

Possibilitar l'exercici d'un procés d'apoderament des del qual cada subjecte pugui dur a terme la recuperació o l'inici del seu projecte de vida, hauria de ser la prioritat tant per a entitats com per a les institucions que els hi transmeten els encàrrecs d'atenció i acompanyament, i això necessàriament ha de passar per tenir en compte les singularitats de cada persona. Cal donar l'espai necessari per reconèixer a les dones sense llar, i això només és possible si es parteix de la comprensió d'aquesta realitat i es contempen i disposen els serveis i recursos des de la perspectiva de gènere.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

7. Bibliografia

Actua Vallès – ONG. Recollit de <http://actuavalles.org/>

APOROFOBIA – VIOLENCIA CONTRA PERSONAS SIN HOGAR. Recollit de <https://www.aporofobia.info/>

Arnal, J. (1997). Metodologies de la investigació educativa. Enfocaments, mètodes i àmbits de la investigació psicopedagògica, 1-96.

Asociación Estatal de Educación Social (ASEDES), Consejo General de Colegios Oficiales de Educadoras y Educadores Sociales (CGCEES). (2007). Documentos Profesionalizadores. ASEDES, Barcelona.

Asamblea General de las Naciones Unidas. (1948). Declaració Universal de Drets Humans.

ASSÍS Centre d'Acollida | Persones sense llar. Recollit de <https://www.assis.cat/>

Cabrera Cabrera, P. (2000). Mujeres sin hogar en España.

Calvo, F. (2010). El tancament de l'alteritat (s. XVII-XVIII). Història de l'educació social.

Cáritas. (2017). Nadie sin hogar. Preguntas y respuestas. Campaña de personas sin hogar, 8.

Catalunya, Parlament. (2015). Llei 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes. DOGC núm. 6919

Catalunya, Parlament. (2016). Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol, de reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.

Comitè d'Ètica dels Serveis Socials de Catalunya. (2013). La confidencialidad en la intervención social: recomendaciones del Comité de Ética de los Servicios Sociales de Cataluña. Departament de Benestar Social i Família. Generalitat de Catalunya.

Cortes españolas, L. (1978). Constitución Española.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Departament de Treball, A. (2015). Pla d'acció per a la lluita contra la pobresa i per a la inclusió social a Catalunya 2015-2016. Generalitat de Catalunya.

Domandžič, M., Vacas, C., & Gispert, A. (2015). L'atenció a les persones sense llar a la ciutat de Barcelona: una mirada històrica i de futur. Barcelona Societat. Revista d'informació i estudis socials., 58-77.

Fabian, D. (2016). Homeless in Europe. Perspectives on Women's Homelessness. FEANTSA.

FEANTSA. (2017). Europe and Homelessness. Alarming trends.

FEANTSA - Working Together to End Homelessness in Europe. Recollit de <https://www.feantsa.org/en>

Fernández-Rasines, P., & Gámez-Ramos, T. (2014). La invisibilidad de las mujeres sin hogar en España. Revista de Psicología, 22(2), 42-52.

García Martínez, A. (2001). Desigualdad, exclusión y salud. Pedagogía Social: Revista Interuniversitaria, 6 (7), 55-71.

García Molina, J., Sáez Carreras, J., Delgado Ruiz, M., & Venceslao Puey, M. (2013). Sociologia de l'exclusió. Universitat Oberta de Catalunya.

Garcia, A. (2018). La discriminació de la dona al mercat de treball es cronifica. Revista Dones, 2.

Guijarro, L. (2019). Dones sense llar trencant la invisibilitat. Recollit de Sant Joan de Déu Serveis Socials - Barcelona: <https://www.sjdserveissocials-bcn.org/ca/dones-sensellar-trencant-invisibilitat>

Guijarro, L., & Sales, A. (2017). Dones sense llar: la invisibilització de l'exclusió residencial femenina. Barcelona societat. Revista de coneixement i anàlisi social (January), 81-89.

Guijarro, L., Sales, A., Tello, J., & de Inés, A. (2017). Diagnosi 2017: La situació del sensellarisme a Barcelona. Evolució i accés a l'habitatge. Xarxa d'Atenció a Persones sense Llar (XAPSELL), 66.

Hatento: Observatorio de Delitos de Odio contra personas sin hogar. Recollit de <http://hatento.org/>

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Herrero Fernández, I. (2003). Mujeres sin hogar y violencia de género. La triple invisibilidad. Cuadernos de Trabajo Social(16), 265-268.

Idescat. (2017). Enquesta de condicions de vida. Recollit de <https://www.idescat.cat/pub/?id=ecv>

Institut, D. (2016). Quantificació i distribució territorial de la població mal allotjada a Catalunya Informe de resultats. Agència de l'habitatge de Catalunya.

Marín Nogueras, G., & Montserrat, J. (2019). Informe INSOCAT. núm. 10 - Treball precari, habitatge privatiu i manca d'inversió social. Informe INSOCAT per a la millora de l'acció social, 64. ECAS (entitats catalanes d'acció social).

Ministerio de Sanidad, consumo y bienestar social. (2015). Estrategia Nacional integral para personas sin hogar (2015-2020). 1-54.

Mira, J. (2016). El perfil de les dones sense sostre.Vulnerables entre vulnerables. Quadern de ciències socials, 65.

Municipis Europeus. (2000). Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans a la Ciutat. 12.

Observatori IQ. (2015). La meitat de les dones tenen ingressos insuficients. Recollit de http://iqobservatori.org/la-meitat-de-les-dones-tenen-ingressos-insuficients/?_sf_s=sense+llar

Observatori IQ. (2015). Pobresa a les llars i persones pobres. Recollit de http://iqobservatori.org/pobresa-a-les-llars-i-persones-pobres/?_sf_s=sense+llar

Observatori IQ. (2016). El perfil de les persones que viuen en llars pobres | Observatori IQObservatori IQ. Recollit de http://iqobservatori.org/el-perfil-de-les-persones-que-viuen-en-llars-pobres/?_sf_s=sense+llar

ONU Habitat. (2010). El derecho a una vivienda adecuada. Folleto informativo nº21. Naciones Unidas. Derechos humanos.

Riba Renom, N. (2010). El dret a l'habitatge. Materials de Pau i Drets Humans, 15, p. 32.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Rosetti, N. (2017). Exclusión social, políticas de inclusión y desigualdades de género. Barcelona Societat. Revista de investigación y análisis social.

Sales, A. (2016). Pla de lluita contra el sensellarisme de Barcelona 2016-2020. Ajuntament de Barcelona, 52.

Sanchez Martín, J. (2014). Intervenció en salut amb persones sense llar. Universitat de Barcelona.

Sant'Egidio, C. (2019). Barcelona On: Menjar, Dormir, Rentar-se.

Lola no estàs sola – Dones sense llar. Recollit de <https://lolanoestassola.org/>

TERMCAT. (2017). Què és el sensellarisme? Recollit de <https://termcat.blog.gencat.cat/2017/01/19/que-es-el-sensellarisme/>

Timoneda, A. (2005). La perspectiva de gènere: una nova mirada a la realitat social. Educació social. Revista d'intervenció sòcioeducativa, 31, 15-24.

Torres Chicano, M. (2016). Femin(is)mes.

Uribe, J., & Alonso, S. (2009). Les persones en situació de sense llar de Barcelona: perfils, estat de salut i atenció sanitària. Fundació Jaume Bofill.

Virginia, M., & Domandžič, M. (2016). Mujeres sin hogar en la ciudad de Barcelona. Resiliencia y Trabajo Social.

XAPSL. (2016). Podries ser tu. Guia d'estil sobre sensellarisme. Ajuntament de Barcelona, Barcelona.

XAPSL - Xarxa d'Atenció a Persones Sense Llar Barcelona. Recollit de <http://sensellarisme.cat/ca/>

8. Annexos

Annex I. El sensellarisme a Europa.

Les següents imatges estan incloses dins de l'Informe «Europe and Homelessness. Alarming Trends» de FEANTSA (2017). Il·lustren com el sensellarisme és present als diferents països europeus, essent una realitat que va a més.

HOMELESSNESS IN EUROPE: AN ALARMING PICTURE

LOCATION - NON-COMPARABLE - NON-EXHAUSTIVE OF ALARMING TRENDS IN HOMELESSNESS IN EUROPE

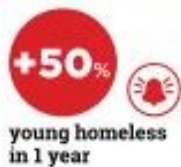
GREAT-BRITAIN
LONDON

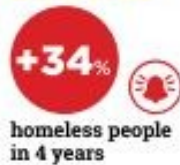
IRELAND
DUBLIN

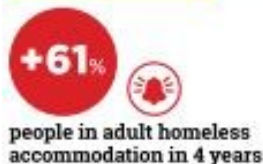
THE NETHERLANDS

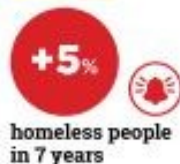
BELGIUM
BRUSSELS

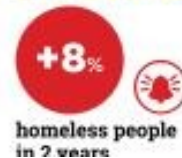
LUXEMBOURG

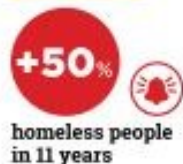
SPAIN

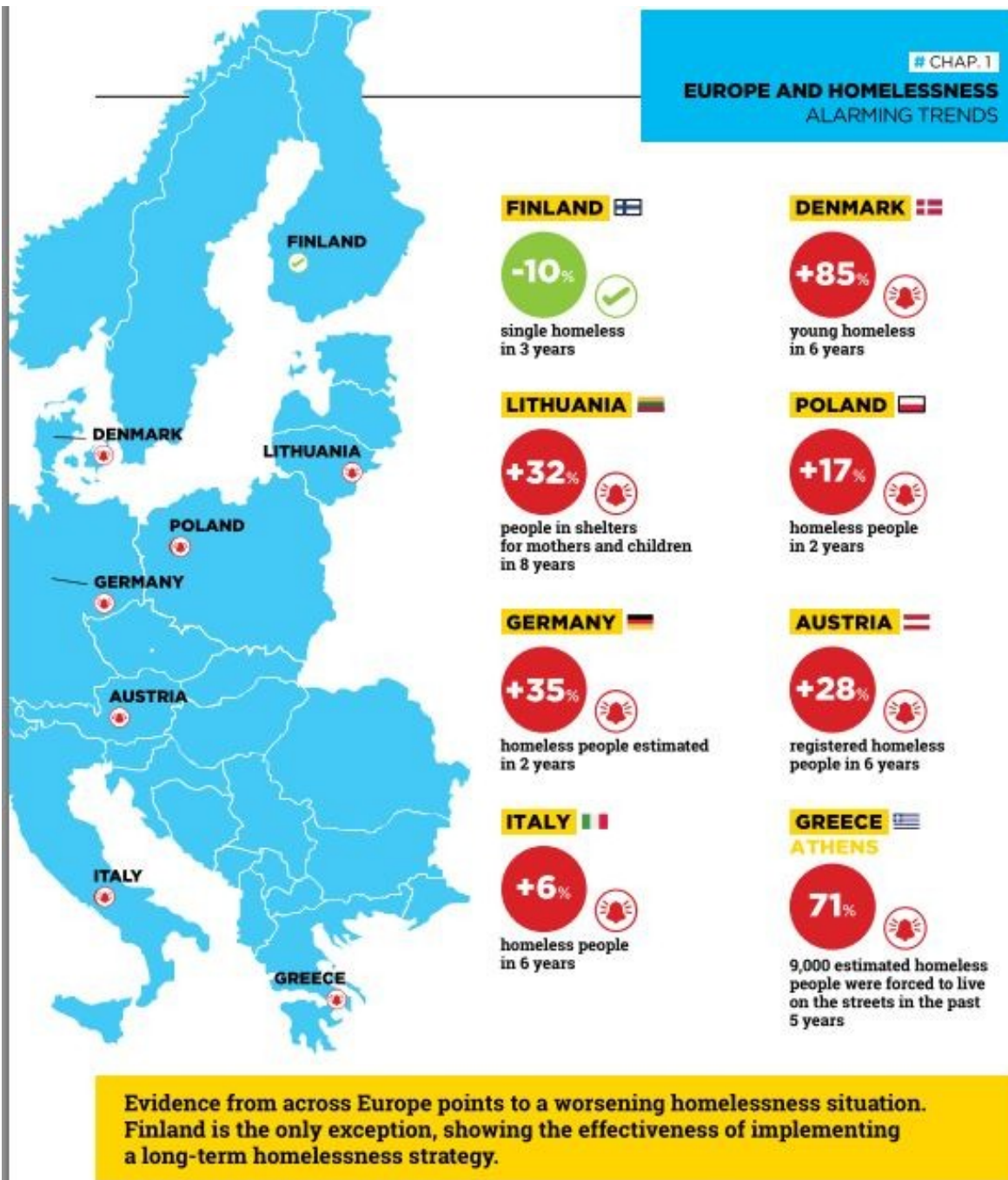

SPAIN
BARCELONA

FRANCE

Annex II. Recull d'articles, recursos i reportatges que permeten fer un acostament a la realitat de les dones sense llar.

Articles i Notícies

Tres detenidos por quemar viva a una mendiga en Barcelona, a conseqüència d'aquests fets Rosario Endrinal va morir amb 51 anys, notícia del 2005 publicada a El País el 20/12/2005. <http://crimenesdeodio.info/wp-content/uploads/2015/10/Tres-detenidos-por-quemar-viva-a-una-mendiga-en-Barcelona-Edicio%CC%81n-impresa-EL-PAI%CC%81S-20122005.pdf>

Cremada viva en un caixer, notícia del 2015 que recorda els 10 anys de l'assassinat de Rosario Endrinal, publicada al portal web d'El Periódico el 13/12/2015. <https://www.elperiodico.cat/ca/mes-periodico/20151213/cremada-viva-en-un-caixer-4740822>

Mujeres sin hogar: más estigmatizadas y olvidadas que los hombres, publicat al portal web d'El mundo el 20/02/2019. <https://www.elmundo.es/yodona/lifestyle/2019/02/20/5c6bf4aafdddfc16b8b45b4.html>

Mujeres sin hogar, ocultas e invisibles, publicat al portal web d'El Salto diario el 15/10/2017. <https://www.elsaltodiario.com/pobreza/mujeres-sin-hogar-sinhogarismo-pobreza#>

Dones sense llar, publicat al portal hemisferia.cat. <https://hemisferia.cat/especial/ca/feminismes/dones-sense-sostre-barcelona>

Ocupen un edifici del Poble-sec per cedir-lo a dones sense llar, publicat al portal TOTBarcelona el 08/03/2109. https://www.totbarcelona.cat/societat/ocupen-un-edifici-del-poble-sec-per-cedir-lo-a-dones-sense-llar_209922102.html

La violencia contra las mujeres sin hogar se nutre de la desprotección y la falta de recursos, publicat al portal infoLibre el 14/01/2019.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

https://www.infolibre.es/noticias/politica/2018/12/30/cuando_calle_casa_las_mujeres_sin_hogar_viven_d_esprotegidas_ante_violencia_genero_sexual_89426_1012.html

Crece el número de mujeres sin hogar en Barcelona, un fenómeno invisible, publicat a la Vanguardia digital el 04/06 del 2019. <https://www.lavanguardia.com/vida/20190604/462672442485/crece-el-numero-de-mujeres-sin-hogar-en-barcelona-un-fenomeno-invisible.html?fbclid=IwAR0qRp-uCIZMqUlzDJEouNwK3UHblmFjnENaTmG9U3DZUbpCy4tQBniopgM>

Recursos audiovisuales

Les dones sense llar ho tenen més difícil que els homes per sobreviure al carrer, reportatge emès pel Telenotícies comarques el 23/11/2017. <https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/telenoticias-comarques/les-dones-sense-llar-ho-tenen-mes-dificil-que-els-homes-per-sobreviure-al-carrer/video/5703990/>

Además de vivir en la calle, tienen que soportar agresiones machistas: el drama de las mujeres sin hogar, reportatge de la Sexta emès el 13/02/2019. https://www.lasexta.com/noticias/sociedad/ademas-de-vivir-en-la-calle-tienen-que-soportar-agresiones-machistas-el-drama-de-las-mujeres-sin-hogar-video_201902135c6445470cf2cb42a359118a.html

¿Cómo es ser mujer y no tener hogar? De l'associació Lola no estàs, sola de Nou Barris (Barcelona). <https://www.youtube.com/watch?v=NhMQBcbODPg>

#ElInterMiedo, visibilizando a las mujeres sin hogar. De l'associació madrilenya realidades en el marc de la campanya «No Calles – sin hogar pero con muros». <https://www.youtube.com/watch?v=7naAqETPAkl&feature=youtu.be>

"La por no te la treus mai de sobre"- Reportatge SER DONA SENSE LLAR (Cadena Ser), emès el 28-05-2018. <https://play.cadenaser.com/audio/370RD010000001357752/>

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Dones sense llar – Programa De boca a orella (Ràdio 4), dedicat a la invisibilització de les dones sense llar, entrevisten a Laura Guijarro (Sant Joan de Déu Serveis Socials), Jesús Ruiz (Assís centre d'acollida), Clara Naya (Lola no estàs sola) i Ester Sánchez (Arrels Fundació). emès el 06/05/2019.
<http://www.rtve.es/alacarta/audios/de-boca-a-orella/boca-orella-dilluns-6-maig-2019-1a-hora/5184799/#>

Annex III. Declaracions i testimonis recollits a les jornades on he assistit

Deixo constància aquí d'algunes de les declaracions i recull de testimonis, que em van semblar interessants i vaig anotar a la meua llibreta com a assistent als diferents actes.

- **Jornada «Pobresa i Sensellarisme en clau de gènere»** organitzada per ASSÍS Centre d'Acollida.

«Les dones en situació de sense llar pateixen un deteriorament més gran que no pas els homes que es troben en aquesta tessitura»

«la desigualtat es fa més patent entre la població que menys ingressos té»

«cuando iba a servicios sociales sólo quería que me escucharan, soy una persona y tengo este problema.. ahora en la asociación, llego me siento, me tomo mi café y escucho o hablo si quiero, y eso me da mucho»

«Todas ponemos nuestro granito de vida»

L'associació realidades de Madrid a més d'aportar el seu testimoni com a entitat, va presentar també el vídeo 100XCientas - El rap de las #MujeresSinHogar #HaciéndonosVisibles, es pot visualitzar aquí:

<https://www.youtube.com/watch?v=2HoTgNqMNAM>

- **Taula rodona «Llars per una nova vida»** organitzada per Sant Joan de Déu Serveis Socials.

«una casa es todo»

«he dejado atrás la inseguridad y las preocupaciones sobre dónde dormiré cada noche»

«significa un punt de suport important per a poder afrontar els problemes que l'han empès a no tenir una llar, tenint-la ara i amb l'acompanyament de l'entitat»

«He reprès la vida com una persona normal de la societat: tinc il·lusions i expectatives, estic recuperant els llaços familiars i reprenent la meua xarxa social»

«Tenir un lloc propi, d'on ningú me'n farà fora»

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

- **Jornada feminista d'intervenció social a nou barris «Quines solucions podem aportar al sensellarisme femení?»** organitzada per Lola no està sola en el marc del seu segon aniversari.

«A l'esclatxa social / precària s'hi arriba de forma diferenciada entre H i D, els serveis i recursos han de poder contemplar aquesta peculiaritat i necessitat, que cada gènere tingui un espai i percebi una atenció en conseqüència»

«cal apostar per una intervenció social feminista, com a element que permeti l'apoderament i el posicionament de les dones en recursos / serveis d'atenció als sensellar»

«cal abandonar la mirada etnocèntrica en clau masculina en tot el referent a l'atenció als sensellar, cal posar un prisma femení per a atendre-les i acompanyar-les com necessiten»

«Hay que ponerse las gafas lilas» Expressió utilitzada per a reivindicar el coneixement envers la realitat i les dificultats amb què es troben al seu dia a dia les dones tant a dins com a fora dels recursos.

Annex IV. Guió de les entrevistes

OBJECTIU DE L'ENTREVISTA: Conèixer amb major detall l'entitat i la seva pràctica, destacable i interessant no només per treballar en l'àmbit de l'atenció i l'acompanyament a les persones sense llar, sinó perquè ho fa incorporant la perspectiva de gènere (en clau femenina) tant en el disseny com en la implementació del seu programa i els recursos corresponents.

QÜESTIONS DE L'ENTREVISTA:

- De forma generalitzada, quan es fa referència a les persones que es troben en situació d'exclusió residencial o sensellarisme, es pensa, reflexiona i parla al voltant de la figura masculina, com si aquest gènere fos l'únic que protagonitza i pateix aquesta realitat.
- En referència a això, sovint es parla de què existeix una "invisibilitat" del sensellarisme femení a la nostra societat, hi estàs d'acord?
- Les declaracions de les dones que es troben en aquesta situació, així com les dades i els estudis en clau de gènere, assenyalen que si ve les dones dormint al carrer, no són tantes com els homes, sí que hi són presents dins la realitat del sensellarisme tot i que de forma diferenciada al gènere masculí. Quan arriben però a la porta de determinats serveis i recursos, s'hi troben una atenció dissenyada en clau masculina o que homogeneïtza el circuit d'atenció. És realment efectiu aquest enfocament als models d'atenció i acompanyament, tenint en compte que hi ha més homes que dones que en fan ús?
- Sovint a aquesta realitat les dones han de sumar-hi (si no les arrosseguen ja), situacions de violència de gènere, patir pressió social i de l'entorn, ser víctimes d'abusos sexuals per part dels homes, juntament amb l'aparició de problemes psicològics i de salut mental, drogoaddiccions, etc. Hi ha per tant en el context personal, altres elements i factors que van més enllà de la concepció més generalista de la vida i condició de persona sense llar que regeixen els habituals recursos d'atenció. Això a priori sembla prou motiu per a tenir en compte i incorporar la perspectiva de gènere en tot servei, però a la pràctica és així?
- Moltes dones manifesten que rebutgen o descarten anar a aquests espais clarament masculinitzats perquè per a elles no semblen estar fets per a acollir-les, o els hi fa por.. no és un error dissenyar un servei o recurs que desperti aquests sentiments i recels?

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

- Un exemple pot ser el d'un servei de dutxes i esmorzars, un alberg o residència d'estada limitada, on es diferencia segons en quins espais la figura masculina de la femenina, però això no té una continuïtat en la intervenció... Quines són les claus doncs, que tot recurs o servei, hauria de tenir presents respecte a l'atenció i acompanyament de les dones en risc d'exclusió social i la manca d'habitatge?
- La vostra associació va néixer arran de creure que calia actuar partint d'aquesta necessitat d'incorporar i fer visible l'exercici d'aquesta mirada en clau de gènere?
- Un cop convençudes, com es va materialitzar? Com es va crear, quines persones la integren i quins serveis / projectes li donen forma?
- I els professionals de l'associació i els voluntaris/es com realitzen aquest posicionament en clau de gènere? Estan preparats o els hi cal una formació i especialització més teòrica primer, per a passar a incorporar a les seves habilitats aquesta perspectiva d'una manera més natural?
- Les dones usuàries que la vostra entitat atén i acompanya des d'aquesta mirada en clau femenina, perceben i reconeixen les diferències de ser acollides i acompanyades primer com a dones i no només com a persones sense llar (amb les connotacions masculines que té la paraula)? Com ho valoren i us ho transmeten?
- Com a entitat, heu organitzat jornades, taules de debat, sessions de reflexió obertes a tothom, redactat articles i iniciat campanyes respecte a la necessitat d'incorporar la visió femenina en l'atenció a les persones sense llar. Quin feedback us n'ha arribat d'aquests actes i accions? Creieu que el missatge va "calant" tant en l'àmbit del tercer sector com en l'àmbit ciutadà? I en l'àmbit polític, veïnal...?
- Veieu factible incorporar tant en totes les entitats que encara no ho fan i també en l'administració com a organisme que contracta serveis i cedeix la gestió de recursos, aquesta mirada femenina? Creus que hauria de ser un requisit exigible i innegociable?
- Que manca als recursos públics, a nivell institucional (sovint els qui fan l'encàrrec) i a nivell d'entitats i organitzacions del tercer sector social, per tal de disposar aquest recursos que sembla que es reconeixen com a necessaris però que costa tant contemplar i desplegar?

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

- Crec que estaràs d'acord en què a nivell socioeconòmic és indiscutible la molta feina que encara hi ha per fer contra l'estructura patriarcal que hi ha establerta i poder assolir una igualtat efectiva entre homes i dones. Aprofitar aquesta reformulació de les relacions socials i els rols de gènere, també hauria de ser possible incorporar aquesta perspectiva en l'atenció i l'acompanyament de les dones en exclusió social i residencial.
- Però tot i això, encara hi ha entitats amb molta història i tradició a casa nostra, que encara no tenen aquesta mirada... Perquè són un reflex d'aquesta mentalitat imperant influenciada per l'organització patriarcal, creus que hi ha voluntat per a canviar la seva mirada?
- I a la societat que li falta per tenir aquesta mirada respecte a les dones sense llar?

Annex V. Entrevistes, fitxa d'enregistrament i enllaços al fitxer emmagatzemat al núvol.

Entrevista a Clara Naya (Lola no estàs sola)

Nom i Cognoms	Clara Naya	Edat: 41
Titulació / Càrrec	Integradora Social (Treball social per acabar) i Cofundadora de l'associació.	
Entitat / Servei	Associació LOLA NO ESTÀS SOLA (Barcelona / Nou Barris)	
Data i Lloc	6 de maig de 2019. Casal de barri la prosperitat	Durada: 37 minuts
Incidències	Soroll de fons i algunes interrupcions espontànies quan s'obre la porta de la sala. El centre és en una plaça del barri i a l'hora de l'entrevista, va coincidir amb la sortida de l'escola que hi ha a prop.	
Enllaç d'accés a l'àudio	https://drive.google.com/open?id=1tM3y-ly77U_v4SyqGmXfcp6dnOVBioD2	

L'associació va néixer com una idea davant la indignació i impotència que la realitat de les dones sense llar pateixen, i que un grup de professionals veien diàriament als recursos on treballaven, fet que les va empènyer a transformar aquests sentiments en un repte que tot just fa uns mesos ha complert dos anys de vida.

Aposta per un posicionament el més horitzontal possible davant les dones, prioritzant que el petit espai de què disposen (un local cedit per l'associació de veïns de nou barris), ofereixi un entorn de seguretat i acollida amb el qual les dones usuàries s'hi puguin sentir identificades i en valorin el clima que allà hi trobin. Es defineixen com una associació que parteix de la lluita feminista com a eina de reivindicació i construcció social que volen acostar a les dones com a instrument de reforç personal i posicionament davant la societat. Cerquen oferir un espai d'intimitat, d'atenció i acompanyament que les dones no troben als serveis i recursos assistencials públics o d'altres entitats, fet que les allunya d'aquests espais. Que defugen d'aplicar cert paternalisme per ajudar-les a apoderar-se i treure's del damunt la càrrega que la societat les imposa pel fet de ser dona, fet que encara s'agreuja més en aquesta situació.

Es contraposen a d'altres entitats que incorporen aquesta mirada de gènere i amb les que comparteixen estratègia i accions, però sobretot amb aquelles que no ho fan diuen, perquè són víctimes d'aquesta

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

masculinització que hi ha tan afermada a la concepció de ciutadania que hi ha establerta, la seva aposta és “desconstruir-la”.

Critiquen que la manca de voluntat política no afavoreix incidir en trencar aquesta invisibilitat de què el sensellarisme en general i sobretot el femení és víctima a la nostra societat. S'incompleixen drets reconeguts més enllà del dret a l'habitatge digne, com els que parlen en estratègies d'abordatge estatal i a Catalunya del sensellarisme i que parlen de la necessitat d'incorporar una mirada femenina en tot servei o recurs. Creuen que si de veritat s'hi apostés, es podria oferir i articular una atenció realment fos igualitària, respectuosa i digna per a les dones, reconeixent per tant les seves particularitats intrínseques del gènere femení, i també essent conscients de com viuen i pateixen no només la situació de sensellarisme, sinó les altres escenes i situacions de la que en són protagonistes arran d'aquesta realitat.

Aposten per incidir a més de per una voluntat política que es traslladi dels papers a la realitat, per això participen en escoles del barri o a facultats on s'estudia educació o treball social per a parlar del sensellarisme femení, però també d'igualtat de gènere, de violència de gènere i del feminisme com a instrument d'apoderament i construcció social que cal fer efectiu per tal d'aconseguir una societat justa de debò, i acostar-se als estudiants és per a elles un exercici necessari per a arribar als futurs ciutadans.

El projecte ha anat creixent de mica en mica, teixint complicitats amb diferents entitats veïnals amb les quals comparteixen actes que aprofiten per a donar-se a conèixer, fet que estan aconseguint i que siguin un referent reconegut al barri quan algú es troba amb una persona sensellar, fet que les ajuda a arribar a moltes més dones de les que la prospecció que elles mateixes fan algunes nits o el boca a boca els possibilita, arribant a unes seixanta usuàries de forma més o menys continuada, moltes de les quals també col·laboren en tasques de dinamització i col·laboració dins el projecte.

Fa poc han rebut la bona nova de què podran ampliar l'abast de la seva oferta de serveis i recursos, donat que l'ajuntament els hi ha cedit un espai amb un lloguer molt assequible en un espai més ampli de l'actual. Gràcies a això, estan plantejant oferir serveis de dutxes, bugaderia, consignes... els quals fins ara no els hi era possible.

Vull destacar el tracte proper i l'ús del llenguatge quotidià, de carrer, que la Clara fa servir en tot moment durant l'entrevista, això ha possibilitat dotar d'un ambient molt còmode per a dur-la a terme, però sense obviar l'ús de conceptes claus i la referència a elements relacionats amb el sensellarisme femení.

Entrevista a Julio Moya (Actua Vallès)

Nom i Cognoms	Julio Moya	Edat: 60
Titulació / Càrrec	Mediació Responsable del projecte.	
Entitat / Servei	Actua Vallès	
Data i Lloc	7 de maig de 2019. Seu de l'entitat al Passeig de Gaudí, 31 de Sabadell	Durada: 34 minuts
Incidències	Alguna interrupció d'altres professionals que en acabar la jornada obrien la sala per a acomiadar-se o tocaven la finestra.	
Enllaç d'accés a l'àudio	https://drive.google.com/open?id=1WkGMAaRzcr6UxeyVw2JyXmvxyshpl1pN	

Aquesta és una entitat tot i que té molt bagatge acompanyant a treballadores sexuals, a persones trans-gènere o amb VIH, fa pocs anys que treballa amb persones sense llar.

Si bé no recullen explícitament en la nomenclatura de recursos i serveis enfocades a les persones en situació d'exclusió residencial, la perspectiva en clau de gènere, he pogut comprovar que sí que hi és present i de forma molt clara i convençuda. L'enfocament que dona aquesta entitat a l'atenció i acompanyament de les dones parteix de la seva experiència amb projectes d'atenció, acompanyament i suport a les dones com treballadores sexuals, això fa que la perspectiva de gènere estigui present en totes les accions i planificacions que duen a terme, que els professionals la tinguin incorporada i que es tingui cura de què entre l'equip de voluntaris amb què compten, aquesta sigui reconeguda i aplicada com cal.

Va fer una radiografia molt acurada del trànsit personal que una dona realitza abans d'arribar a una situació de carrer, remarcant la lluita que les dones duen a terme abans d'arribar a aquesta situació, ja que fins que no esgoten tots els seus recursos accepten altres possibilitats que els homes ni es plantejarien. Ha presentat com a exemple d'aquest trajecte vital que afronten les dones sense llar, casos molt extrems com en els que en la cerca de seguretat o un sostre estable, poder menjar o accés a substàncies, accepten condicions que impliquen pagar amb el seu cos permetent abusos sexuals o haver de suportar altres situacions i condicions de perill ambiental, estructural i per descomptat físic – psíquic.

El seu programa per a persones en situació de sensellarisme, presenta una figura molt interessant que es complementa amb els professionals de l'entitat, és l'anomenat "peer-worker", una persona que en algun

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

moment de la seva vida va viure en aquesta realitat i que ara acompanya a l'entitat en les seves prospeccions que de forma setmanal fan a la ciutat, i a més els aconsella possibles enfocaments a contemplar davant una intervenció o el disseny de recursos i serveis.

L'entrevistat ha reflexionat sobre el fenomen del sensellarisme a la ciutat de Sabadell, valorant l'enfocament que s'hi dona a nivell de ciutat i com es coordina amb d'altres entitats del territori i el consistori, un exemple és a través de l'anomenada taula del sensellarisme de la ciutat. Ha fet constar negativament que com a ciutat no existeixi un recurs residencial explícit per a les persones sense llar, tot i que sembla que hi ha voluntat política i hi ha una proposta ferma de concretar un espai més enllà dels existents a la ciutat que són més aviat assistencials: serveis de menjar, rober i dutxes bàsicament.

L'únic recurs en què es pot encabir a dones només té dues places, i és un petit espai en què també s'hi acull a víctimes de violència masclista, fet que fa que sempre estigui ocupat i en deixi fora a les dones sense llar, les quals només són ateses pels serveis sociosanitaris de la ciutat però sense acabar de solucionar la seva situació. Davant això, ha explicat que gestionen uns pisos dins d'un programa concedit per l'ajuntament, seguint la metodologia del housing first, la qual consideren és la resposta més adient per tal d'afavorir l'apoderament d'aquestes persones amb major perspectiva d'èxit. També tenen contemplada a la seva entitat la figura de "peer-worker", fonamental per a ells per tal de realitzar aquest acostament a les persones que es troben en aquesta situació a la ciutat i possibilitar un contacte i relació més constant per tal de realitzar un acompanyament o treball socioeducatiu.

Fa una reflexió crítica respecte a les voluntats polítiques i la materialització de recursos a la nostra societat, sobretot fan incís en què per a ells aquestes accions, plans d'actuació i els estudis / informes sobre els quals es fonamenten, semblen estar allunyats de la diversitat existent en la realitat del sensellarisme, essent un exemple l'atenció i acompanyament que s'ofereix a les dones conseqüència segons ells, de ser realitats analitzades per homes i defensades per homes, establint i articulant des d'aquesta mirada masculina la disposició de recursos i la concessió / dotació de serveis públics.

Creuen que hi ha encara una gran mentalitat patriarcal a la nostra societat, fet que dificulta i molt l'abordatge en clau de gènere (i com em puntualitzen en més d'una ocasió, també en clau trans-gènere) de la situació de sensellarisme. Defensa que si bé una entitat petita com la seva té més dificultats per a disposar serveis i recursos, els possibilita oferir una atenció més acurada i no tan lligada a condicionants externs o mentalitats i projectes que necessàriament s'han d'actualitzar a la realitat existent.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Aposten per fer pedagogia, abordar i treballar el necessari canvi de mentalitat que possibiliti comprendre la realitat del sensellarisme en clau de gènere (i molt més). L'ideal seria sacsejar els fonaments de la nostra societat, ja que parteix i funciona des d'un marc mental establert des de la masculinitat, i això no possibilita establir una solució efectiva del problema. Cal començar per convidar a reflexionar a les escoles sobre la societat i els seus marges, per a possibilitar a partir d'aquí, una societat realment igualitària i coneixedora de les moltes realitats existents, perquè si bé a escala acadèmica o administrativa sí que hi ha aquesta voluntat, aquesta no es tradueix de forma realment palpable a la realitat del dia a dia.

Entrevista a Jesús Ruiz (Assís Centre d'acollida)

Nom i Cognoms	Jesús Ruiz	Edat: 48
Titulació / Càrrec	Treballador social, diplomad en cultura de pau i gestió de conflictes i diplomad en direcció d'ONG i postgrau en comunicació i acció social. Director de l'entitat	
Entitat / Servei	Assís Centre d'Acollida (Barcelona / Sarrià – Sant Gervasi)	
Data i Lloc	14 de maig del 2019. Seu de l'entitat. Carrer d'Isaac Albéniz, 14 de Barcelona.	Durada: 37 minuts
Incidències	A la darrera part de l'entrevista, s'escolta alguna veu de fons, ja que hi havia una altra persona a l'espai parlant per telèfon.	
Enllaç d'accés a l'àudio	https://drive.google.com/open?id=1tZePGgIETFSWulCn1whbEv_z3dNeKC_r	

Conversar amb el seu director general, una persona amb molta experiència i coneixements ha estat molt interessant, i ha permès aprofundir en com una entitat es posiciona, entén i desenvolupa accions i recursos envers el sensellarisme.

Comparteixen l'anàlisi i les conclusions d'altres entitats, professionals i investigadors respecte al sensellarisme en clau de gènere, que defensa que les dones sense llar són víctimes de la triple invisibilització que aquesta situació els hi comporta i que les empeny a buscar estratègies de subsistència i autoprotecció davant les dures condicions que han de suportar: Des de mostrar un comportament agressiu davant la resta de persones, modificar el seu aspecte per tal d'assimilar-lo al dels homes (cabell curt, roba que dissimuli la seva fisonomia femenina..) o acceptar conviure amb homes que els hi donin certa sensació de seguretat, accés a un espai on aixoplugar-se, aliments o fins i tot algunes substàncies a canvi de consentir relacions sexuals.

Creuen que la realitat dels circuits d'atenció i els recursos tant públics com de moltes entitats, fa evidents les diferents necessitats i vivències que el gènere femení presenta respecte al masculí en aquest context, i això no només es fa pales en la disposició dels recursos més bàsics, sinó també en l'establiment de projectes, circuits d'acollida i atenció, i el treball d'un possible vincle que possibiliti itineraris d'acompanyament, clarament establerts en una clau maximalista i per tant, des d'una perspectiva masculinitzada de la qual la realitat de les persones sense llar està conceptualitzada fruit de la mentalitat patriarcal tan profundament inserida a la nostra societat.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Aquesta comprensió masculinitzada del sensellarisme segons ells, allunya a moltes de les dones d'aquests espais, o el possible acompanyament per part dels professionals que hi ha a les entitats o serveis públics, dificultant encara més la seva subsistència i trànsit personal en aquesta situació.

Veuen necessari que en l'àmbit públic – institucional, d'entitats i social, s'iniciï aquest camí que creuen que inevitablement han de fer tots els actors - organismes que hi ha presents dins del sensellarisme, defensen que si entitats com la seva i d'altres han estat capaces d'incorporar aquesta mirada en clau femenina als seus projectes tot i les dificultats a conseqüència del canvi de paradigma que suposen, la resta d'entitats poden fer-ho.

L'entitat ja fa molts anys que es dedica a l'atenció i acompanyament de les persones en situació d'exclusió residencial. Tot i que inicialment com era habitual en totes les entitats, ho feien partint d'un enfocament diguem-ne més global, és a dir, sense cap distinció clara entre homes i dones més enllà dels espais dels serveis més bàsics que requerien una mínima intimitat, els fets ocorreguts al districte on estan establerts (Sarrià – Sant Gervasi) del 2005, quan una dona va ser cremada viva en un caixer, van fer-los canviar la perspectiva i l'abordatge que com a entitat donaven a aquesta realitat.

Aposten per establir primer de tot, un marc d'actuació adequat a la realitat i necessitats de les dones, partint de l'intent d'oferir un ambient a les seves instal·lacions on les dones percebin la seguretat de la que no gaudeixen al carrer, o en aquells assentaments o immobles als quals poden accedir. No només parteixen d'una visió de reconeixement de la necessària perspectiva de gènere en el disseny i implantació de les seves accions i recursos, sinó que han incorporat les figures femenines als recursos i serveis destinats a aquestes persones, tant entre el personal professional (educadora social, treballadora social, psicòloga) com l'equip de voluntàries (servei de rober, higiene personal) entenent que oferint equips formats íntegrament per dones, possibiliten que les dones sense llar s'acostin a l'entitat perquè perceben que són ateses adequadament a més que s'atenen a les seves particularitats que pel fet de ser dones els implica viure aquesta realitat.

A més de la seva aposta ferma pel reconeixement de la realitat i necessitats de les dones sense llar, i el disseny de recursos i actuacions en conseqüència, com a entitat fan tasques d'apropament a la societat i d'altres entitats, professionals, cercles acadèmics i a la ciutadania en general, per tal de defensar aquest posicionament i reconeixement de la realitat que hi ha darrere la feminització de la pobresa i l'exclusió social. Organitzen xerrades, participen de debats i comissions de treball de què recullen i ofereixen

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

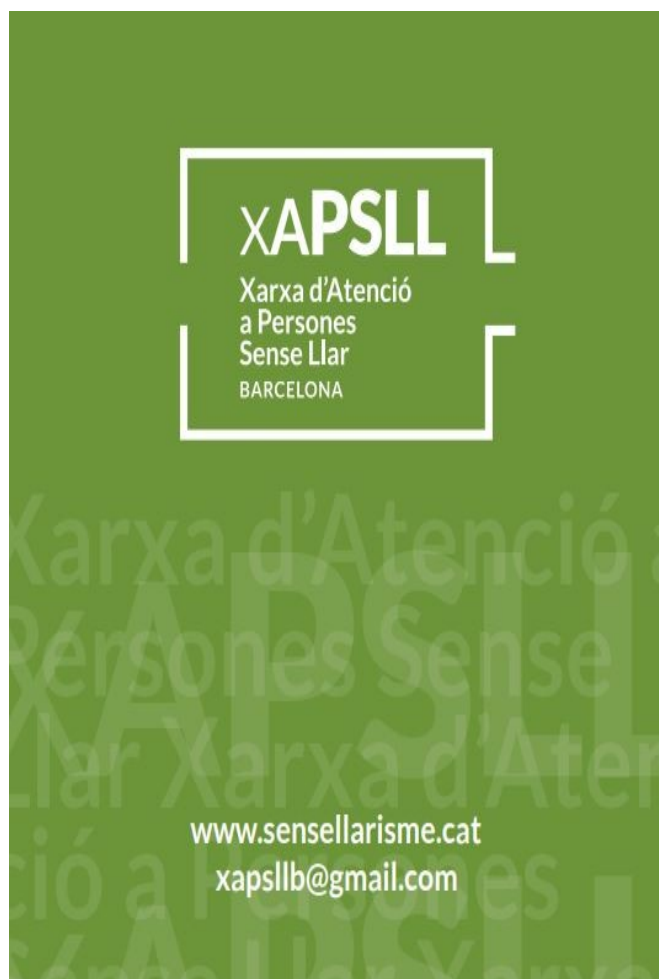
testimonis des de la perspectiva de gènere, i des d'aquí teixeixen sinergies amb altres entitats amb les quals comparteixen aquesta visió i posicionament que l'enfoquen de manera diferent a la seva o de forma paral·lela, aquesta és una via que els permet créixer no només com a entitat, sinó precisar molt més els serveis i recursos que donen sentit a l'entitat.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Annex VI. Manifest per a la lluita contra el sensellarisme

Manifest de la Xarxa d'Atenció a Persones Sense Llar Barcelona (XAPSL).

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Les entitats socials i l'Ajuntament de Barcelona treballem a favor de les persones més necessitades per aconseguir una societat més justa. Un d'aquests col·lectius són les persones sense llar que viuen al carrer.

Per tot això, considerem necessari:

1. Afavorir uns serveis socials que detectin les persones que poden perdre la llar i les ajudin perquè això no passi.
2. Promoure l'accés a l'habitatge social de les persones sense sostre.
3. Facilitar l'accés al mercat laboral de les persones més vulnerables.
4. Ampliar i adaptar els recursos d'atenció social a les necessitats de les persones sense sostre.
5. Millorar els recursos sanitaris que detecten i atenen les persones sense sostre.
6. Millorar la coordinació entre les administracions, les entitats i la ciutadania.
7. Demanar a les administracions programes per ajudar les persones sense sostre en situació irregular.
8. Concretar amb les administracions accions orientades a les persones sense sostre.
9. Garantir que es compleixin les lleis europees de protecció i atenció social.
10. Sensibilitzar a la ciutadania sobre la situació de les persones sense sostre.

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Annex VII. Imatges de campanyes i jornades de sensibilització.

UNA ROSA PER LES MÉS VULNERABLES

AQUEST SANT JORDI COL·LABORA AMB LES DONES SENSE LLAR

Regala qualsevol dels nostres productes: els beneficis es destinaran íntegrament als projectes d'atenció a dones sense llar d'ASSÍS.

VISITA'NS ALS PUNTS DE VENDA DE SARRIÀ!

#ROSESQUEAPROPEN

POBRESA I SENSELLARISME EN CLAU DE GÈNERE

DIMECRES 17 D'OCTUBRE / 09:45 HORES

CENTRE DE CULTURA DE DONES FRANCESCA BONNEMAISON / SALA LA CUINA

SANT PERE MÉS BAIX, 7 / BARCELONA

#SENSELLARENFEMENI

ORGANITZA COL·LABOREN Ajuntament de Barcelona

Imatges extretes d' www.assis.cat

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Imatge de l' associació realidades, extreta del portal web <http://nocalles.asociacionrealidades.org>

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Presentació del número 21 de **Barcelona Societat**, revista de coneixement i anàlisi social

Feminització de la pobresa

Dilluns / **30 d'octubre** de 2017 / 18 h
Sala d'Actes de la Biblioteca Francesca Bonnemaison / St. Pere més Baix, 7

Presenta:
Albert Sales / Consell de redacció de Barcelona Societat

Intervindran:
Grup 'Libélulas' del Centre Bolivià Català
Associació Ciutadana pels Drets de les Dones
Sindillar/Sindihogar / Sindicat de les Treballadores de la Llar
Clou:
Lala Ortiz / Tinenta d'alcaldia de Drets Socials

Aforament limitat / Confirmar l'assistència a través d'un correu electrònic a observatori@bcn.cat

Imatge de www.sjdserveissocials-bcn.org

LO LA NO ES TAS SO LA

projecte per a dones sense llar

XERRADA VERMUT

durant les jornades de celebració dels 2 anys de l'hort comunitari

DATE UNA HUERTA

DISSABTE 20 D'OCTUBRE 2018 12:00

Organitzat per:

jornades Lola, no estàs sola

Canal de Barri de Prosperitat Pça. Angel Pastanya 6/a

9.30h a 13.30h **jornades de treball**
¿Quines solucions podem aportar al sensellarisme femení?

13.30h **vermut amb la coctelera negra**

17.30h **passi de cust i col·loqui el dona**
¿Com es ser dona i viure al carrer? amb la participació de les autores

19h **cloenda exposició**
Cafè per al fred amb monòleg de Marta

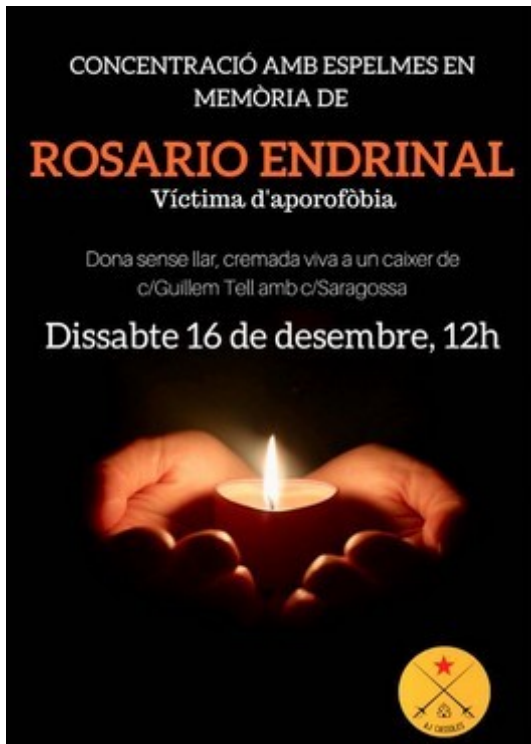
21h **nit de concerts**
Conduïda per Trans Torners amb les actuacions de:
Akelarre
Monique Makon and The Soul titoo's
Marikarmenfree
Periféricas

Organitzat per: **Associació Lola no estàs sola**

Col·labora:

Les dones en situació de sensellarisme, i com la perspectiva de gènere ha de fer-les visibles.

Imatges extretes de <https://educaciotransformadora.com/tag/feminisme/>

Imatge extreta de https://pbs.twimg.com/media/DQ7p_guWkAA5grO.jpg